

การศึกษาเพื่อ
สร้างบัณฑิต
หรือการศึกษาเพื่อ
เพิ่มผลผลิต

พ ร ร ฐ ธิ ร ร ม บั ญ ก (ป. อ. ป มุ ต โ ต)

การศึกษาเพื่อสร้างบัณฑิต หรือ การศึกษาเพื่อเพิ่มผลผลิต

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต)

มูลนิธิพุทธธรรม

สหุพทานิ ธมฺมทานิ ชินาติ
การให้ธรรมเป็นทาน ชนะการให้ทั้งปวง

การศึกษาเพื่อสร้างบันทึก หรือ การศึกษาเพื่อเพิ่มพละพลิต

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต)

ISBN 974-7891-85-9

พิมพ์ครั้งที่ ๒ - สิงหาคม ๒๕๔๒

- มูลนิธิพุทธธรรม	๔,๐๐๐ เล่ม
- ผู้มีจิตศรัทธาพิมพ์แจกเป็นธรรมทาน	๓,๓๐๐ เล่ม
- คุณหม่อมจันทร์ทิพย์ มีศีล	๑๐๐ เล่ม
- คุณนิธิประชาธำรง	๑๐๐ เล่ม
- ครอบครัวอัญชลีธรรม	๑๐๐ เล่ม
- คุณวิบูลย์ อิงคากุล	๕๐ เล่ม
- คุณเอื้ออารีย์-คุณชาติชาย คุ่มทรัพย์	๕๐ เล่ม

สำนักพิมพ์ : มูลนิธิพุทธธรรม ๘๗/๑๒๖ ถนนเทศบาลสงเคราะห์
แขวงลาดยาว เขตจตุจักร กรุงเทพฯ ๑๐๔๐๐
โทร. ๕๘๕-๕๐๑๒, ๕๘๐-๒๗๑๕ โทรสาร ๕๕๕-๔๗๘๑

จัดจำหน่าย : สายส่งเคสดีไทย โทร. ๒๒๕-๕๕๓๙-๔๐

พิมพ์ที่ : บริษัท สหธรรมิก จำกัด ๕๔/๖๗-๖๘, ๗๑-๗๒ ซอย ๑๒
ถ.เจริญสุขุมวิท แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพฯ ๑๐๖๐๐
โทร. ๕๑๒-๕๘๘๗, ๕๑๒-๕๘๘๑ โทรสาร ๕๑๒-๓๐๘๗

ราคาเล่มละ ๓๕ บาท

มูลนิธิพุทธธรรม

๘๗/๑๒๖ ถนนเทศบาลสงเคราะห์

แขวงลาดยาว เขตจตุจักร กทม. ๑๐๕๐๐

๒๕ สิงหาคม ๒๕๓๗

เรื่อง ขออนุญาตพิมพ์หนังสือ

กราบนมัสการ ท่านเจ้าคุณพระธรรมปิฎก ที่เคารพอย่างยิ่ง

เนื่องด้วย มูลนิธิพุทธธรรมได้เล็งเห็นถึงคุณค่าอันประมาณมิได้ในผลงานของพระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณอาจารย์ จึงมีความประสงค์ที่จะรวบรวมผลงานทั้งหมดที่เคยมีการพิมพ์ไว้ ณ โอกาสต่างๆ และจัดพิมพ์ต่อไป เพื่อเป็นการเผยแพร่พระสัทธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในวงกว้าง โดยจะแบ่งหนังสือดังกล่าวเป็นสองส่วน ส่วนหนึ่งจะได้จัดส่งยังสถาบันต่างๆ เช่น โรงเรียน หอสมุด และหน่วยราชการ เป็นต้น อีกส่วนหนึ่งจะได้วางจำหน่าย ณ ร้านขายหนังสือทั่วไป

ดังนั้น กระผมในนามของมูลนิธิพุทธธรรม จึงกราบขอโอกาสจากท่านเจ้าคุณอาจารย์ เพื่อจะได้ดำเนินการจัดพิมพ์หนังสือดังกล่าวต่อไป

ด้วยความเคารพอย่างสูง

 น.ป.:

(นายยงยุทธ ธนะปุระ)

ประธานมูลนิธิพุทธธรรม

วัดญาณเวศกวัน
จังหวัดนครปฐม

๓๐ สิงหาคม ๒๕๓๗

เรื่อง ขออนุญาตพิมพ์หนังสือ

เจริญพร ประธานมูลนิธิพุทธธรรม

อ้างถึง หนังสือของมูลนิธิพุทธธรรม ลงวันที่ ๒๔ สิงหาคม ๒๕๓๗

ตามหนังสือที่อ้างถึง ทางมูลนิธิพุทธธรรมได้แจ้งความประสงค์ที่จะรวบรวมผลงานของอาตมภาพ ทั้งที่เคยพิมพ์มาก่อนแล้วและจะพิมพ์ต่อไป มาจัดพิมพ์ขึ้นให้ครบทั้งหมด ดังความแจ้งแล้วนั้น อาตมภาพเห็นว่าเป็นความดำริที่ดี ทั้งในแง่ที่เป็นการประมวลผลงานทั้งหมดให้มารวมอยู่ด้วยกัน เป็นที่เดียว ไม่กระจัดกระจาย และในแง่ที่เป็นแหล่งกลาง ซึ่งจะอำนวยความสะดวกให้ผู้ต้องการเกิดความมั่นใจว่า จะหาหนังสือได้ครบถ้วน จึงขออนุโมทนากุศลเจตนาของมูลนิธิพุทธธรรมไว้ ณ ที่นี้

อย่างไรก็ดี เนื่องจากอาตมภาพถือเป็นหลักที่ได้ปฏิบัติตลอดมาว่า หนังสือของอาตมภาพ ผู้ใดจะพิมพ์เผยแพร่ก็ได้ โดยไม่มีค่าลิขสิทธิ์ใดๆ ทั้งสิ้น (แต่ก็ควรบอกกล่าวให้ทราบ และทำโดยสุจริต) ... จึงขอให้ปฏิบัติ (ตามหลัก ๓ ประการที่ได้ แจ้งให้ทราบแล้ว)

ขอให้ความดำริอันเป็นกุศล และบุญจริยาของมูลนิธิพุทธธรรม ในการจรโลง พระพุทธรูปศาสนานี้ จงสัมฤทธิ์ผล เพื่อความดำรงมั่นแห่งพระสัทธรรม และความแผ่ขยายแห่งประโยชน์สุขของประชาชนอย่างกว้างขวางยั่งยืนตลอดกาลนาน

ขอเจริญพร

พระธรรมปิฎก

(พระธรรมปิฎก)

สารบัญ

การศึกษาเพื่อสร้างบัณฑิต หรือ การศึกษาเพื่อเพิ่มผลผลิต ๑

พัฒนาคน หรือพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ๑

พัฒนาคนให้เป็นบัณฑิต หรือให้เพิ่มผลผลิต ๗

เอาปราชญ์มาสอนให้น่าสังคมได้

เอาผู้เชี่ยวชาญมาสอนให้ตามสนองสังคมทัน ๑๑

อาการฟุ้งในวงวิชาการ ๑๔

ตัววิชาที่มีปัญหา ต้องรู้เท่าทัน ๑๔

การปรับตัวปรับความคิดใหม่ในวงวิชาการ ๒๕

จะพัฒนาคน แต่ความคิดก็ยังพราស់สน ๓๐

พัฒนาอย่างไรจะได้คนเต็มคน ๓๗

รู้อย่างไรว่าพัฒนาแล้วเป็นคนเต็มคน ๔๒

ก) โดยกาละ ๔๕

ข) โดยเทศะ ๔๖

กระแสโลกาภิวัตน์ที่ไทยต้องปรับตัวให้ทัน ๔๗

จะปรับตัวอย่างไร ไทยจึงจะฟื้นตัวทัน ๕๒

พัฒนาทั้งให้เป็นคนไทยและให้เป็นคนที่สร้างสรรค์อารยธรรม ๕๗

การศึกษาเพื่อสร้างบัณฑิต

หรือ

การศึกษาเพื่อเพิ่มผลผลิต*

ขอเจริญพร ท่านนักการศึกษา ท่านอาจารย์ ผู้ทรงคุณวุฒิ และ
ผู้เข้าร่วมสัมมนาทุกท่าน

วันนี้อาตมาพได้รับนิมนต์ให้มาพูดแก่ที่ประชุม ในเรื่อง
สำคัญเกี่ยวกับการศึกษาของชาติ เรามาพิจารณาเรื่องวิชา
ศึกษาทั่วไป ซึ่งก่อนนี้เรียกว่าวิชาพื้นฐาน แต่เวลานี้มีการใช้ใน
มหาวิทยาลัยต่างแห่งในชื่อที่ต่างกันไป สำหรับชื่อนี้เป็นการ
กำหนดของทบวงมหาวิทยาลัย

พัฒนาคน หรือพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

ขอพูดในประเด็นที่สำคัญว่า วิชาที่จัดให้ศึกษากันอยู่นี้
สามารถแบ่งเป็น ๒ ประเภทใหญ่ๆ คือ

๑. วิชาศึกษาทั่วไป

๒. วิชาเฉพาะและวิชาชีพต่างๆ

* ปาฐกถาพิเศษ ในการสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง "วิชาศึกษาทั่วไปของหลักสูตรการศึกษา
ระดับปริญญาตรี" จัดโดยทบวงมหาวิทยาลัย ๑๔ กันยายน ๒๕๓๘

แต่ก่อนนั้นเราเรียกวิชาศึกษาทั่วไปว่าวิชาพื้นฐาน คล้ายกับว่าก่อนจะไปศึกษาวิชาเฉพาะหรือวิชาชีพทั้งหลาย เราก็ให้ศึกษาวิชาประเภทพื้นฐานก่อน เป็นการเตรียมตัวบุคคลให้พร้อมที่จะไปศึกษาวิชาเฉพาะที่เจาะลึก วิชาชีพทั้งหลายโดยมากจะเป็นประเภทเฉพาะอย่างนั้น และอีกแง่หนึ่งก็เป็นการเตรียมพื้นฐานตัวบุคคลเพื่อให้เป็นคนที่ดี

ถ้าจะพูดให้สั้น เราอาจจะเปรียบเทียบระหว่างวิชา ๒ ฝ่าย คือ วิชาศึกษาทั่วไปนี้ฝ่ายหนึ่ง และวิชาเฉพาะวิชาชีพอีกฝ่ายหนึ่งว่า วิชาศึกษาทั่วไป มีจุดมุ่งหมายอยู่ที่การสร้างคน คำว่าสร้างคน ถ้าพูดถึงการศึกษาในระดับมหาวิทยาลัยก็คือสร้างบัณฑิตนั่นเอง หมายความว่า

วิชาศึกษาทั่วไปมีจุดหมายอยู่ที่การสร้างบัณฑิต ส่วนวิชาเฉพาะวิชาชีพเป็นเหมือนการสร้างเครื่องมือให้บัณฑิต

ทั้งนี้เพราะว่าคนที่จะไปทำงานทำการ ไปดำเนินชีวิตให้ได้ผลดี ก็จะต้องมีเครื่องมือ วิชาชีพวิชาเฉพาะต่างๆ เป็นเหมือนเครื่องมือ แต่คนที่จะไปใช้เครื่องมือ นั้น เราต้องการให้เขาเป็นบัณฑิต เพื่อว่าเขาจะได้ใช้เครื่องมือ นั้นในทางที่ถูกต้องตามวัตถุประสงค์เพื่อความดีงามสร้างสรรค์ชีวิตและสังคม

ถ้าเราไม่สามารถสร้างคนให้เป็นบัณฑิต แม้ว่าเราจะสร้างเครื่องมือ และพัฒนาเครื่องมือ นั้นอย่างดีเหลือเกิน มีประสิทธิภาพมาก แต่คนใช้เครื่องมือไม่เป็นบัณฑิต ก็อาจจะนำเครื่องมือ นั้นไปใช้ในทางที่เป็นโทษ อย่างที่โบราณกล่าวว่า

“ยื่นดาบให้แก่โจร” เพราะฉะนั้น การสร้างคนให้เป็นบัณฑิตจึงเป็นเรื่องที่สำคัญมาก และเราก็นำคำว่าบัณฑิตมาใช้ สำหรับผู้สำเร็จการศึกษาในระดับมหาวิทยาลัยด้วย จบปริญญาตรีเรียกว่าบัณฑิต จบปริญญาโทเรียกว่ามหาบัณฑิต จบปริญญาเอกเรียกว่าดุษฎีบัณฑิต

ความเป็นบัณฑิต อยู่ที่ไหน ก็อยู่ที่คุณสมบัติในตัวคน และการสร้างคุณสมบัติของตัวคนนี้แหละที่เป็นเป้าหมายของวิชาศึกษาทั่วไป เราเอาคำว่าบัณฑิตมาใช้ แสดงว่าเราให้ความสำคัญแก่คุณสมบัติในตัวคน ที่จะให้เขาเปลี่ยนแปลงจากคนเปล่าๆ ที่ไม่มีคุณสมบัติ หรือจากคนดิบ ที่ไม่พร้อมจะอยู่จะทำอะไร มาเป็นคนที่มีคุณสมบัติเป็นบัณฑิต

เป้าหมายแท้จริงของวิชาศึกษาทั่วไป คือการสร้างบัณฑิต หรือสร้างคนให้เป็นบัณฑิต ส่วนวิชาเฉพาะวิชาชีพทั้งหลายเป็นการสร้างเครื่องมือให้แก่บัณฑิต และบอกวิธีที่จะทำให้เขาสามารถใช้เครื่องมือได้ แต่คนใช้เครื่องมือ นั้นจะต้องเป็นคนที่ดี จะได้นำเครื่องมือไปใช้เพื่อสร้างสรรค์ ทำให้เกิดประโยชน์สุขแก่ชีวิตและสังคม ไม่ใช่เอาเครื่องมือไปเพียงเพื่อแสวงหาประโยชน์ส่วนตนด้วยความเห็นแก่ตัว แล้วทำร้ายเบียดเบียนผู้อื่นหรือก่อความเสียหายทำลายสังคม ตลอดจนมนุษยชาติ ซึ่งเป็นปัญหาสำคัญในปัจจุบัน

เวลานี้เรามักพูดถึงคำว่า“พัฒนาทรัพยากรมนุษย์” ซึ่งมองได้ว่าเข้ากับสมัยนิยม คือ การพัฒนาสังคม และพัฒนา

ประเทศชาติในยุคปัจจุบันนี้ เป็นผลมาจากการพัฒนาในยุคที่ผ่านมา ซึ่งบัดนี้ยอมรับกันแล้วว่าเป็นการพัฒนาที่ไม่ถูกต้อง เพราะไปเน้นแต่ความมุ่งหมายในทางเศรษฐกิจ มุ่งความเจริญพร้อมทางด้านวัตถุมากเกินไป จนเกิดผลร้ายแก่จิตใจและแก่สังคม โดยเฉพาะแก่สิ่งแวดล้อม ปัจจัยสำคัญในการสร้างสรรค์ความเจริญและพัฒนาเศรษฐกิจนั้นก็คือวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

เมื่อเห็นว่าการพัฒนาแบบนั้นผิด ก็เลยหันมาคิดกันใหม่ว่าจะต้องเปลี่ยนแนวคิดในการพัฒนา จนได้เกิดมีแนวคิดที่เรียกว่า “การพัฒนาแบบยั่งยืน” หรือ sustainable development ปรากฏขึ้นมาใน พ.ศ. ๒๕๓๐ และใกล้กันนั้นก็มีการประกาศแนวความคิด “การพัฒนาเชิงวัฒนธรรม” หรือ cultural development ดังที่ได้กำหนดให้ พ.ศ. ๒๕๓๑-๒๕๔๐ เป็นทศวรรษโลกแห่งการพัฒนาเชิงวัฒนธรรม ซึ่งเหลืออีก ๒ ปีจะจบ

การพัฒนา ๒ ชื่อนี้เป็นแนวความคิดใหม่ในการพัฒนา ซึ่งเปลี่ยนจุดเน้นของการพัฒนาจากเศรษฐกิจไปอยู่ที่จุดอื่น สำหรับการพัฒนาแบบยั่งยืน ก็หันไปเน้นเรื่องการดำรงอยู่ของสิ่งแวดล้อม ให้ควบคู่กันไปกับการพัฒนาเศรษฐกิจ หมายความว่า ให้เป็นการพัฒนาที่สิ่งแวดล้อมก็อยู่ดีเศรษฐกิจก็ดำเนินไปได้ หรือว่าเศรษฐกิจก็ไปดีธรรมชาติแวดล้อมก็อยู่ได้ ส่วนการพัฒนาเชิงวัฒนธรรมก็เน้นที่ตัวคน ซึ่งเป็นการเปลี่ยนกระแสด้านความคิดในการพัฒนา

ประเทศไทยเรามีแผนพัฒนาเกิดขึ้นครั้งแรกเมื่อประมาณ ๓๔ ปีมาแล้ว แผนพัฒนาฉบับแรกเป็นแผนพัฒนาเศรษฐกิจอย่างเดียว ต่อมาก็เติม “และสังคม” เข้าไป พอผ่านมาสัก ๔ แผนก็หันมาเน้นจิตใจมากขึ้น แล้วก็เอาเรื่องปัญหาสิ่งแวดล้อมเพิ่มเข้าไป ตอนหลังนี้ก็เน้นเรื่องคนมากขึ้นๆ จนกระทั่งมาวางแผน ๘ ขณะนี้ก็เน้นเรื่องคนมากเป็นพิเศษ

เวลานี้เราพูดกันมากเรื่องการพัฒนาคน แต่พูดถึงการพัฒนาคนในลักษณะที่พูดกันบ่อยว่าพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ เรื่องนี้จะต้องมีความชัดเจนว่า เราจะพัฒนาคนในฐานะอะไร คือในฐานะที่เป็นคนหรือเป็นมนุษย์ หรือในฐานะที่เป็นทรัพยากรมนุษย์ สองอย่างนี้คงไม่เหมือนกัน

คำว่า “ทรัพยากรมนุษย์” เกิดขึ้นเมื่อราวปี ๒๕๐๔ เป็นศัพท์ใหม่ซึ่งเกิดขึ้นในยุคที่กระแสการพัฒนาที่เน้นเศรษฐกิจกำลังแรง จนกระทั่งเรามองคนเป็นทรัพยากร คือเป็นทรัพยากรเป็นทุน เป็นเครื่องมือ หรือเป็นปัจจัยที่จะนำไปใช้เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจตลอดจนสังคมอีกทีหนึ่ง สำคัญคือมองคนเป็นทุนหรือเป็นสิ่งที่จัดสรรเอาไปใช้เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม

คำว่า “ทรัพยากรมนุษย์” นี้ก็ใช้กันติดมาหลายปี จนถึงปัจจุบันนี้เราเปลี่ยนแนวความคิดใหม่ เราบอกว่าการพัฒนาที่เน้นเศรษฐกิจนั้นไม่ถูกต้อง แต่ศัพท์คือคำว่า “ทรัพยากรมนุษย์” ก็ยังติดอยู่ จนกระทั่งเวลานี้เราชักสับสน ทั้งๆ ที่หันมาเน้นการพัฒนาตัวคน แต่ศัพท์ที่ใช้ก็อยู่ในสายความคิดที่เน้นการพัฒนา

เศรษฐกิจ เราขอใช้ว่า “พัฒนาทรัพยากรมนุษย์” แสดงว่าเรายังติดในแนวความคิดที่มุ่งเอาคนไปใช้เป็นทุนในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม หรือสักว่าพูดไปโดยไม่คิด หรือไม่ก็ใช้โก้ๆ ไปอย่างนั้นเอง โดยไม่มีความชัดเจนอะไรเลย

ในเรื่องนี้เราจะต้องมีความชัดเจน จะต้องมีการแยกว่าจะพัฒนาคนในฐานะที่เป็นมนุษย์หรือเป็นบุคคล หรือจะพัฒนาคนในฐานะที่เป็นทรัพยากร สองคำนี้คนละอย่าง แต่ที่ว่านี้ก็ไม่ใช้หมายความว่า จะเลิกพัฒนาคนในฐานะที่เป็นทรัพยากรมนุษย์ในแง่หนึ่งก็เป็นทรัพยากรทางสังคมและทางเศรษฐกิจ เพราะคนมีคุณภาพดีก็เอาไปใช้พัฒนาเศรษฐกิจและสังคมได้ผลดี แต่เราคงไม่หยุดแค่นั้น คือในขั้นพื้นฐาน เราต้องพัฒนาคนในฐานะที่เป็นคน เพื่อความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์

ความเป็นคนที่สมบูรณ์ หรือมนุษย์ที่สมบูรณ์นั้นอย่างหนึ่งซึ่งไม่จำเป็นต้องเป็นเครื่องมือของการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม หมายความว่า

คนสามารถมีความสมบูรณ์ในตัวของเขาเอง การพัฒนาคนคือการทำให้เขามีชีวิตที่ดี งดงาม ประณีต มีอิสรภาพ มีความสุข ความเป็นคนเต็มคนในตัว

การพัฒนาคนในความหมายสองอย่างนี้ น่าจะทำให้เกิดความชัดเจน ถ้าเราแยกอย่างนี้ได้ คือรู้ว่าพัฒนาคนในฐานะที่เป็นการพัฒนาคน คือพัฒนาตัวมนุษย์ให้มีความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ มีชีวิตที่ดีงาม มีความสุข มีอิสรภาพ อย่างหนึ่ง และ

พัฒนาคนนั้นในฐานะที่เป็นทรัพยากรมนุษย์ คือเป็นทุนที่จะนำไปใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม อีกอย่างหนึ่ง เราก็จะมองเห็นได้ว่า

ก) วิชาศึกษาทั่วไป เป็นวิชาสำหรับพัฒนามนุษย์ หรือพัฒนาคนในฐานะที่เป็นตัวคน จนกระทั่งให้คนนั้นเป็นบัณฑิตอย่างที่ว่าสักครู่นี้

ข) ส่วนวิชาประเภทวิชาเฉพาะวิชาชีพเน้นการพัฒนาคนในฐานะที่เป็นทรัพยากรมนุษย์

พัฒนาคนให้เป็นบัณฑิต หรือให้เพิ่มผลผลิต

ไหนๆ พูดถึงทรัพยากรมนุษย์กันแล้ว ก็มาดูคำนี้กันให้ชัดสักหน่อย

เป็นที่ทราบกันดีว่า คำว่า “ทรัพยากรมนุษย์” นี้ เราแปลมาจากคำภาษาอังกฤษว่า human resources

ได้กล่าวแล้วว่าคำนี้เกิดขึ้นเมื่อประมาณ พ.ศ. ๒๕๐๔ ในยุคที่กระแสการพัฒนาที่มุ่งเน้นความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจมีกำลังแรง และคำนี้ก็เกิดขึ้นในประเทศสหรัฐอเมริกา ซึ่งเป็นผู้นำของประเทศที่พัฒนาแล้ว (ประเทศอุตสาหกรรม)

พจนานุกรมภาษาอังกฤษของออกซฟอร์ด คือ The Oxford English Dictionary ฉบับตรวจชำระครั้งที่ ๒ พิมพ์ครั้งที่ ๒ ค.ศ. ๑๙๙๑ (พ.ศ. ๒๕๓๔) ซึ่งเป็นพจนานุกรมภาษาอังกฤษที่ใหญ่ที่สุดในโลก (๑ ชุด มี ๒๐ เล่ม รวม ๒๑,๔๗๕ หน้า)

แสดงประวัติของคำ “human resources” ไว้ในเล่ม ๗ หน้า ๔๗๔ โดยยกหลักฐานมาให้ดูว่ามีคำนี้อยู่ในเอกสารตีพิมพ์เลขที่ ๗๒๐๕ ของกระทรวงการต่างประเทศสหรัฐอเมริกา เมื่อ ค.ศ. ๑๙๖๑ (พ.ศ. ๒๕๐๔)

พจนานุกรมใหญ่ฉบับหนึ่งของอเมริกาชื่อ *Random House Webster's Unabridged Dictionary* ว่า คำนี้เกิดขึ้นระหว่าง ค.ศ. ๑๙๖๕-๑๙๗๐ (พ.ศ. ๒๕๐๘-๒๕๑๓)

อีกฉบับหนึ่งไม่ใหญ่นัก แต่นิยมใช้กันมากในหมู่นักศึกษา และนักวิชาการ คือ *Merriam-Webster's Collegiate Dictionary* (ฉบับตรวจชำระครั้งที่ ๑๐) ว่าคำนี้เริ่มใช้กัน ใน ค.ศ. ๑๙๗๕ (พ.ศ. ๒๕๑๘)

พจนานุกรมของออกซฟอร์ดที่กล่าวถึงข้างต้นนั้น ให้ความหมายของ human resources (ทรัพยากรมนุษย์) ว่า ได้แก่ “คน (โดยเฉพาะบุคลากร หรือคนงาน) ซึ่งถือว่าเป็นทรัพยากรที่ล้ำค่าอย่างหนึ่งของธุรกิจ หรือองค์กรอย่างอื่น ตรงข้ามกับ ทรัพยากรวัตถุ (material resources) เป็นต้น; กำลังคน (manpower)...” (เล่ม ๗ หน้า ๔๗๓)

คำที่พจนานุกรมต่างๆ มักใช้อธิบายความหมาย หรือบางที่ใช้เป็นไวยากรณ์ของ human resources ได้แก่ personnel (บุคลากร) manpower (กำลังคน) และ labour force (กำลังแรงงาน)

พจนานุกรมของ *Random House* ฉบับใหญ่ที่กล่าวถึง

ข้างต้นนั้นให้ความหมายว่า “ทรัพยากรมนุษย์ ได้แก่ ๑. คน โดยเฉพาะบุคลากรที่จ้างงาน โดยบริษัท สถาบัน หรือกิจการ ทำนองเดียวกันนั้น ๒. ดู human resources department” และ “human resources department ดู personnel department” และ “personnel department ได้แก่ ส่วนงานในองค์กร ซึ่งทำงานในเรื่องราวที่เกี่ยวกับลูกจ้าง เช่น การจ้าง การฝึกอบรม แรงงานสัมพันธ์ และผลประโยชน์ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า human resources department”

เพียงเท่านี้ก็เพียงพอและชัดเจนแล้วว่า คำว่า “ทรัพยากรมนุษย์” เป็นเรื่องของการมองคนเป็นทุน เป็นองค์ประกอบ หรือเป็นปัจจัยที่จะนำไปใช้ในการพัฒนาทางเศรษฐกิจ และทางสังคม เฉพาะอย่างยิ่งที่เด่นชัดมาก คือในทางเศรษฐกิจ โดยอาจจะถือเป็นเพียงปัจจัยในการผลิตอย่างหนึ่ง ซึ่งจะต้องพัฒนาให้มีคุณภาพและประสิทธิภาพ เพื่อจุดมุ่งหมายในการสร้างความเจริญเติบโตหรือขยายตัวทางเศรษฐกิจ เริ่มตั้งแต่การเพิ่มผลผลิต

เมื่อได้ความหมายอย่างนี้แล้ว ก็จะมองเห็นว่า วิชาศึกษาทั่วไป กับวิชาเฉพาะและวิชาชีพ มีบทบาทและหน้าที่แตกต่างกัน (อย่างน้อยในแง่จุดเน้น) คือ วิชาศึกษาทั่วไป ทำหน้าที่ทำคนให้เป็นบัณฑิต หรือสร้างบัณฑิต มีบทบาทโดยตรงในการพัฒนาคน เพื่อให้บุคคลแต่ละคนเป็นคนที่สมบูรณ์ มีชีวิตที่ดีงาม ประณีต ประเสริฐ สัมกับความเป็นมนุษย์ หรืออาจจะ

เรียกว่าเป็นคนเต็มคน เป็นชีวิตที่มีอิสรภาพ และมีความสุข

ส่วนวิชาเฉพาะและวิชาชีพ มีหน้าที่สร้างเครื่องมือและความสามารถที่จะใช้เครื่องมือเหล่านั้นให้แก่คน (ที่จะเป็นบัณฑิต) โดยพัฒนาคนนั้นในฐานะที่เป็นทรัพยากรของสังคม เพื่อให้เขาเป็นทุน เป็นองค์ประกอบ หรือเป็นปัจจัยที่มีคุณภาพและมีประสิทธิภาพ ในการร่วมสร้าง (หรือที่จะถูกนำไปใช้สร้าง) ความเจริญทางเศรษฐกิจ และความเจริญด้านอื่นๆ ของสังคม

สรุปว่า เราสามารถนำเอาบทบาทและหน้าที่ของวิชาศึกษาทั่วไป กับวิชาเฉพาะและวิชาชีพ มาเทียบกันได้ดังนี้

วิชาศึกษาทั่วไป → พัฒนาคน = สร้างบัณฑิต → ชีวิตที่ดีงามประเสริฐ

วิชาเฉพาะวิชาชีพ → พัฒนาทรัพยากรมนุษย์ = สร้างเครื่องมือให้บัณฑิต → เพิ่มผลผลิต

(คำว่า “เพิ่มผลผลิต” ในที่นี้ มิใช่มีความหมายจำกัดตามตัวอักษร แต่ใช้เชิงตัวอย่าง ให้เป็นคำแทนเป้าหมายของการพัฒนาที่มุ่งเน้นเศรษฐกิจเป็นใหญ่)

ที่เทียบกันแบบนี้ มิใช่หมายความว่า จะแยกจากกัน หรือจะเลือกเอาอย่างใดอย่างหนึ่ง แต่จะต้องประสานให้เกื้อหนุนกัน โดยที่ว่าการสร้างบัณฑิตจะต้องเป็นแกน คือ สร้างบัณฑิตผู้มีเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพ และสามารถใช้เครื่องมือเหล่านั้นในทางที่เป็นการสร้างสรรค์ให้เกิดประโยชน์สุขที่แท้จริงแก่ชีวิตและสังคมที่จะดำรงอยู่ด้วยดี ท่ามกลางธรรมชาติแวดล้อมที่รื่นรมย์เกื้อกูล

เอาปราชญ์มาสอนให้นำสังคมได้

เอาผู้เชี่ยวชาญมาสอนให้ตามสนองสังคมทัน

ถ้าเรามองการพัฒนาคนเพียงในแง่ของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ก็แน่นอนจะทำให้เราให้การศึกษาประเภทที่สนองความต้องการของสังคมหรือตามสังคม เช่น สังคมต้องการพัฒนาเศรษฐกิจ หรือต้องการพัฒนาสังคมในด้านนั้น ต้องการกำลังคนในด้านนี้มาก เราก็จะผลิตคนให้สำเร็จวิชาชีพด้านนั้นๆ มาใช้ คือเราจะผลิตคนมาเป็นกำลังคนสำหรับสนองความต้องการทางเศรษฐกิจและสังคม เราอาจจะมึปัญญาที่ว่าเวลานี้ประเทศชาติต้องการกำลังคนในด้านนี้ ในวิชาการนี้จำนวนเท่านั้นๆ แล้วก็ผลิตคนออกมาให้สอดคล้องกัน การให้การศึกษาแบบนี้จึงเน้นการสนองความต้องการของสังคมพูดสั้นๆ ก็เป็นการศึกษาที่ตามสังคม

แต่การที่จะตามสังคมอย่างเดียวยังคงไม่ถูกต้อง การศึกษาควรทำหน้าที่ได้ดีและมากกว่านั้น คือการศึกษานั้นแท้จริงแล้วต้องนำสังคม ไม่ใช่คอยตามสังคม หมายความว่า สังคมนี้อาจจะเดินทางผิดพลาดก็ได้ ถ้าเราได้แค่ผลิตคนมาสนองความต้องการของสังคม ให้ได้กำลังคนมาในด้านนั้นๆ ถ้าสังคมเดินทางผิดพลาดการศึกษาที่ผิดพลาดด้วย กำลังคนที่ได้มาเป็นผลของการศึกษาก็ผิดพลาด เหมือนอย่างในระยะเวลาที่แล้วมาเราผลิตคนมาในฐานะเป็นทรัพยากร และกระแสนการพัฒนาผิด

พลาด สังคมก็เลยผิดซ้ำเข้าไป

คนจะต้องมีความดีพิเศษยิ่งกว่านั้น ต้องมีคุณภาพสูงกว่านั้น ต้องมีสติปัญญาความรู้คิดมากกว่านั้น เช่น จะต้องรู้เท่าทันสังคม รู้กระทั่งว่าสังคมเดินทางผิดหรือเดินทางถูก แล้วจะแก้ไขอย่างไร ซึ่งจะทำให้ได้ก็ด้วยการพัฒนาตัวคนให้เป็นผู้ นำการเปลี่ยนแปลงได้ซึ่งเขาจะต้องเก่งกว่าการที่จะเป็นเพียงทรัพยากรแน่นอน และนี่ก็คือการพัฒนาตัวมนุษย์แท้ๆ ซึ่งวิชาศึกษาทั่วไปน่าจะทำหน้าที่นี้ได้ ในขณะที่วิชาชีพต่างๆ คงทำไม่ได้ เพราะวิชาชีพวิชาเฉพาะเหล่านั้นจะทำได้ก็เพียงสนองความต้องการของสังคม ด้วยการผลิตกำลังคนมาให้

จากการเปรียบเทียบวิชา ๒ ฝ่ายนี้ เราจะเห็นความสำคัญของวิชาการศึกษาทั่วไปได้มาก นี่เป็นแง่คิดบางอย่าง และเรื่องนี้จะถึงไปถึงตัวผู้สอนด้วย การหาผู้สอนวิชาศึกษาทั่วไปให้ได้ผลดีจึงเป็นเรื่องใหญ่มาก

แต่ก่อนเมื่อเราเรียกว่าวิชาพื้นฐาน บางคนอาจจะนึกว่าเป็นวิชาขั้นต้นๆ คำว่า “พื้นฐาน” นั้นมองได้หลายอย่างหลายความหมาย ความหมายหนึ่งก็คือเป็นขั้นต้นๆ หรือขั้นเตรียมการก็เลยชวนให้นึกว่าวิชาอย่างนี้จะเอาครูอาจารย์ที่ยังไม่เก่งมาสอนก็ได้ ที่ไหนได้ วิชาพื้นฐานนี้แหละเป็นการสร้างตัวบัณฑิต เป็นการสร้างคนให้มีคุณภาพขนาดที่จะไปนำสังคมได้ เพราะฉะนั้นวิชาศึกษาทั่วไปนี้จึงเคยพูดไว้ว่าต้องใช้คนที่ปราชญ์ ส่วนวิชาประเภทวิชาเฉพาะวิชาชีพนั้นใช้ผู้เชี่ยวชาญ

“จะสอนวิชาเฉพาะวิชาชีพ ให้ใช้ผู้เชี่ยวชาญ
แต่จะสอนวิชาพื้นฐาน ต้องใช้ปราชญ์”

วิชาชีพวิชาเฉพาะต้องใช้ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านใครก็สอนได้ ขอให้ถนัดในเรื่องของตน แต่ผู้ที่มาสอนวิชาศึกษาทั่วไป ต้องสอนให้คนเข้าใจสถานการณ์ของโลก รู้โลกและชีวิต เข้าถึงสัจธรรมความจริง รู้ว่าอะไรเป็นอะไร มีคุณโทษดีเสียเป็นต้นอย่างไร สามารถที่จะนำการเปลี่ยนแปลงได้ อย่างน้อยก็สามารถมีชีวิตที่ดีงาม การที่จะมีชีวิตที่ดีงาม สามารถดำเนินชีวิตอย่างถูกต้อง และสร้างสรรค์สังคมได้นั้น คนนั้นต้องมีคุณสมบัติดีจริง ๆ และคนที่สอนยิ่งต้องมีคุณสมบัติมากหรือสูงขึ้นไปอีก เพราะฉะนั้นจึงใช้คำว่า “ต้องเป็นนักปราชญ์” และด้วยเหตุนี้วิชาศึกษาทั่วไปนี้จึงมีความสำคัญเป็นอย่างมาก นี่คือข้อสังเกตทั่วไปที่ขอฟุดในเบื้องต้น

อย่างไรก็ตาม เราต้องยอมรับความจริงก่อนว่า การจัดแบ่งวิชาต่างๆ เหล่านี้ แม้แต่ในวิชาศึกษาทั่วไป ยังมีความสับสนไม่น้อย บางทีก็เกิดความขัดแย้งกัน เป็นการดีที่ทรวงมหาวิทยาลัยปัจจุบันยังให้ออกาส ที่ว่าทางสถาบันแต่ละแห่งมีความเป็นอิสระที่จะจัดเข้ามาตามที่ตนเห็นสมควร ไม่เฉพาะจะต้องเป็นไปตามกำหนดตายตัว นี่ก็เป็นแนวความคิดที่เรียกได้ว่าขยายกว้างขึ้น

แต่ในการที่ขยายกว้างขึ้นนั้นก็กลับกลายเป็นว่าผู้ที่จัดต้องมีความรับผิดชอบมากขึ้น และต้องมีสติปัญญามองเห็น

กว้างไกลมากขึ้น มิฉะนั้นจะไม่ได้ผลตามวัตถุประสงค์ จึงมีทั้งข้อดีและข้อเสีย

ที่พูดมานี้หมายความว่า แบบเก่าท่านจัดมาเสร็จโดยวางตายตัวไปเลยอย่างนี้ๆ คงถือว่า ผู้ที่วางนั้นคิดว่าตัวเองมองดีที่สุดแล้ว แต่ในการวางตายตัวก็มีจุดอ่อน เช่นปัญหาเกี่ยวกับสถานการณ์ความเป็นไปของโลกปัจจุบันนี้ที่เปลี่ยนแปลงเร็วมาก และสภาพท้องถิ่นที่ไม่เหมือนกัน เป็นต้น เพราะฉะนั้นถ้าไม่ยืดหยุ่นไว้ ก็อาจจะมีข้อบกพร่องและความไม่เหมาะสมบางประการ จึงต้องมีการยืดหยุ่นขึ้นมา แต่เมื่อยืดหยุ่นขึ้นมาก็ต้องการสติปัญญาเพิ่มขึ้นในการที่จะทำให้ได้ผล เพราะฉะนั้นจึงกลายเป็นว่าการขยายโอกาสในการจัดก็กลายเป็นว่าทำให้มีความยากมากขึ้น ถ้าทำดี ก็ดีไปเลย ถ้าพลาดก็เสียมากเหมือนกัน จึงต้องตระหนักในความสำคัญและตั้งใจทำด้วยความรอบคอบให้ดีที่สุด

อาการฟุยุบในวงวิชาการ

ที่นี้แนวความคิดในเรื่องเหล่านี้ก็มาจากภูมิหลังที่มีความสับสนพวามัวพอสมควร เราต้องรับรู้ไว้ว่า แนวความคิดในการจัดวิชาต่างๆ โดยแบ่งหมวดวิชาอย่างในปัจจุบันเป็น ๓ คือ มนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และวิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์นี้เป็นแนวความคิดที่เกิดขึ้นในตะวันตก และจัดกันเข้ารูปปัจจุบันในมหาวิทยาลัยของอเมริกา เมื่อไม่นานมานี้เอง คือในศตวรรษนี้แหละ ไม่ใช่เรื่องยาวไกลอะไร และการจัดแม้แต่ ๓ หมวดนี้

ก็ยังหลงตัวเด็ดขาดไม่

เรื่องนี้เริ่มมาตั้งแต่สมัยที่มีการจัดวิชาการเป็น liberal arts ที่ไทยเราเรียกว่า ศิลปศาสตร์ ซึ่งมีประวัติสืบมาตั้งแต่ยุคสมัยกรีก หมายความว่าเมื่อ ๒๕๐๐ ปีก็มีมาแล้ว และแนวความคิดในการจัดวิชาการศึกษาทั่วไปที่ทบวงมหาวิทยาลัยตั้งความมุ่งหมายไว้ว่า ให้พัฒนาผู้เรียนให้มีความรอบรู้อย่างกว้างขวาง มีโลกทัศน์ที่กว้างไกล มีความเข้าใจธรรมชาติของตัวเอง ของผู้อื่น และสังคม เป็นผู้ใฝ่รู้ สามารถคิดอย่างมีเหตุผล สามารถใช้ภาษาในการติดต่อและสื่อความหมายได้ดี เป็นคนที่สมบูรณ์ทั้งร่างกายและจิตใจ มีคุณธรรม ตระหนักในคุณค่าของศิลปวัฒนธรรมทั้งของไทยและของประชาคมนานาชาติ สามารถนำความรู้ไปใช้ในการดำเนินชีวิตและดำรงตนอยู่ในสังคมได้เป็นอย่างดี แนวความคิดนี้ถ้าเราไปดูวัตถุประสงค์ของวิชา liberal arts ในสมัยกรีก ก็จะเห็นว่าคล้ายคลึงกัน

ที่พูดมานี้ก็เพื่อให้เห็นว่า ความคิดในเรื่องนี้ก็เป็นสิ่งที่ดี แต่ยังมีความพวามัวขัดแย้งตลอดมา และต้องคอยเปลี่ยนแปลงกันอยู่เรื่อย ๆ

เดิมความคิดของกรีกที่จัดเป็นวิชา liberal arts นั้น เขาหมายถึงวิชาของเสรีชน คือคนที่ไม่ใช่ข้าทาส

ทั้งนี้เพราะกรีกแบ่งคนเป็น ๒ พวก คือ พวกเสรีชน กับ คนที่เป็นทาส วิชา liberal arts เป็นวิชาสำหรับเสรีชน เป็นของคนชั้นสูง เป็นผู้ดี เป็นผู้นำสังคม คู่กับวิชาของข้าทาส คือ

servile arts ซึ่งได้แก่วิชาให้แรงงานหรือฝีมือ สมัยก่อนเขาแบ่งอย่างนั้น

เรื่องนี้ถ้าเรานำมาเปรียบเทียบกับปัจจุบันก็เป็นแง่คิดที่น่าพิจารณา วิชาซีพ เมื่อเทียบสมัยกรีกก็จะมีคามหมายใกล้เคียงกับวิชาข้าทาส หรือวิชาประเภทแรงงาน ส่วนวิชาสำหรับเสรีชนคือ liberal arts นั้น สำหรับฝึกฝนพัฒนาคนให้เกิดความดีงามล้ำเลิศทางปัญญาและศีลธรรม เป็นวิชาการที่ยกระดับจิตใจและปัญญา และแคบเข้ามาาก็มุ่งสร้างความชำนาญในการใช้ภาษาสื่อสาร รู้จักพูด รู้จักคิดหาเหตุผลได้ดี นี่ก็เกือบเหมือนกับความรู้ที่ทบวงมหาวิทยาลัยได้ระบุสำหรับวิชาชีพทั่วไป

วิชาประเภท servile arts หรือวิชาข้าทาสนั้น ใช้แรงงาน และฝีมือ มุ่งผลตอบแทน หรือมุ่งผลประโยชน์ทางวัตถุ ส่วน วิชาของเสรีชน มุ่งพัฒนาสติปัญญาให้เป็นผู้ที่ดีงาม รู้จักคิด รู้ จักรับผิดชอบ เพราะฉะนั้นวิชาที่เข้ากับ liberal arts ก็คือวิชา ศึกษาทั่วไป

เป็นอันว่า liberal arts เป็นศัพท์ที่ยังคงอยู่โดยที่มี
วิวัฒนาการมาตั้งแต่สมัยกรีก ในความหมายว่าเป็นวิชาของเสรี
ชน คู่กับวิชาข้าทาส เมื่อประมาณ ๒,๕๐๐ ปี มาแล้ว และ
ประมาณ ๔๐๐ ปีต่อมา จึงมีความชัดเจนขึ้นในเรื่องวิชา liberal
arts หรือวิชาเสรีชน ที่เราเรียกเป็นภาษาไทยว่าวิชาศิลปศาสตร์
คือมีการระบุแยกเป็น ๗ วิชา แล้วพอมาดังสมัยกลางในยุโรป

เกือบ ๑,๕๐๐ ปีมาแล้ว ก็มีการจัดเป็น ๒ กลุ่มวิชา คือกลุ่ม ๓ (trivium) กับ กลุ่ม ๔ (quadrivium) ถ้าจบกลุ่ม ๓ ก็ได้ปริญญาตรี ถ้าจบกลุ่ม ๔ ก็ได้ปริญญาโท

เรื่องนี้เป็นมาจนกระทั่งถึงสมัยฟื้นฟูวิชาการ คือ Renaissance จึงขยายแนวความคิดเกี่ยวกับเรื่อง liberal arts หรือศิลปศาสตร์ออกไปให้กว้างเป็นวิชาทั่วๆ ไป ที่จะเสริมให้คนมีสติปัญญาความรู้ความสามารถดี ใกล้เคียงว่า general education ครั้นมาถึงปัจจุบันก็มีความนิยมแบ่งวิชาเป็น ๓ หมวด คือมนุษยศาสตร์ วิทยาศาสตร์ธรรมชาติ และสังคมศาสตร์

การแบ่งวิชาการเป็น ๓ หมวดนี้ เกิดขึ้นในยุคที่วิทยาศาสตร์มีอิทธิพล พูดยุคได้เลยว่าการแบ่งวิชาเป็น ๓ หมวดอย่างนี้เกิดจากอิทธิพลของวิทยาศาสตร์ เพราะเมื่อวิทยาศาสตร์เกิดขึ้นมาและเจริญรุ่งเรือง ก็ได้ทำให้เกิดกระแสใหม่กลายเป็นว่าคนมีความเชื่อถือขึ้นชมนิยมนิยมวิทยาศาสตร์เป็นอย่างสูง จนกระทั่งถือว่าศตวรรษที่ ๑๙ เป็นยุคที่คนนิยมนิยมวิทยาศาสตร์หรือถึงกับคลั่งวิทยาศาสตร์ (ยุค scientism) นิยมหรือคลั่งวิทยาศาสตร์อย่างไร ตอบว่านิยมนิยมหรือคลั่งไคล้ในลักษณะ ๒ ประการ คือ

๑. เหาวิทยาศาสตร์เป็นมาตรฐานวัดความจริง อะไรที่ไม่เป็นไปตามแนวคิดวิทยาศาสตร์ ก็ถือว่าไม่เป็นความจริง คือผิดหมด ตอนนั้นถือกันขนาดนี้

๒. วิทยาศาสตร์เป็นเป้าหมายแห่งความใฝ่ฝันของมนุษย์

หมายความว่ามนุษย์คิดว่า ด้วยวิทยาศาสตร์นี้แหละจะทำให้มนุษย์บรรลุความสุขสมบูรณ์ สามารถพิชิตธรรมชาติได้สำเร็จแล้วมนุษย์จะมีความพร้อมพร้อมทุกอย่าง

นี่เป็นความคิดหมายและความไฝ่ฝันของมนุษย์ ในยุคศตวรรษที่ ๑๙ ซึ่งก็ได้เป็นมาเรื่อยจนกระทั่งถึงปัจจุบันนี้จึงเริ่มเปลี่ยน เวลานี้คนเชื่อถือและฝากความหวังไว้ในวิทยาศาสตร์น้อยลง โดยเฉพาะในประเทศตะวันตก

แต่ก่อนที่วิทยาศาสตร์จะมาถึงยุคเสื่อมได้เกิดอะไรขึ้น ในยุคนิยมวิทยาศาสตร์นั้น บรรดาวิชาการทั้งหลายต่างก็อยากให่วิชาของตนมีความเป็นวิทยาศาสตร์กับเขาด้วย เช่น วิชาเศรษฐศาสตร์ และวิชาการเมืองการปกครองหรือรัฐศาสตร์ ก็พยายามเอาวิธีวิทยาศาสตร์มาใช้ จนเกิดมีวิชาสาขาใหม่ขึ้นมาคือวิชาสังคมศาสตร์ ซึ่งเกิดขึ้นมาได้ ๒๐๐ ปีนี้เอง หลังจากมีวิทยาศาสตร์แล้ว หมายความว่าวิชาการต่างๆ พวกกันอยากจะ เป็นวิทยาศาสตร์บ้าง เพราะวิทยาศาสตร์เป็นมาตรฐานวัดความจริง ก็เลยเกิดมีสังคมศาสตร์ขึ้นมา

สังคมศาสตร์ก็มาจากสายมนุษยศาสตร์ ซึ่งเดิมก็อยู่ในพวกศิลปศาสตร์ทั้งหลายนั่นเอง เช่นวิชาการเมืองการปกครอง สมัยเพลโต และอริสโตเติล เมื่อเกือบ ๒๕๐๐ ปีมาแล้วก็มี แต่ไม่เป็นสังคมศาสตร์ จนกระทั่งเมื่อมาใช้วิธีวิทยาศาสตร์เข้าสัก ๒๐๐ ปีมานี้ ก็จึงมาเข้าหมวดใหม่ที่เรียกว่าสังคมศาสตร์ นี่เป็นแนวโน้มที่ทำให้เกิดมีการแบ่งวิชาเป็น ๓ หมวด เนื่องจาก

วิชาต่าง ๆ พยายามไปเป็นวิทยาศาสตร์กันโดยเป็นสังคมศาสตร์ แต่วิชาหลายอย่างใช้วิธีวิทยาศาสตร์ไม่ได้ ก็ถูกจัดเป็นมนุษยศาสตร์ วิชามนุษยศาสตร์ซึ่งมาจากวิชาของเดิม เมื่อไม่เข้ามาตรฐานของวิทยาศาสตร์ ก็เลยลดสถานะตกต่ำลงไปมาก คนไม่ค่อยเห็นความสำคัญ นี่เป็นสภาพพยุบในวงวิชาการอย่างหนึ่ง

อย่างไรก็ตาม แม้จะมีการแบ่งวิชาการเป็น ๓ หมวดอย่างนี้แล้ว ก็ยังไม่ยุติลงไป อย่างวิชาประวัติศาสตร์ และวิชาจิตวิทยาก็ยังหาที่ลงชัดเจนไม่ได้ บางท่านก็จัดเข้าในหมวดสังคมศาสตร์ บางท่านก็จัดเข้าในหมวดมนุษยศาสตร์ แม้แต่ในมหาวิทยาลัยเมืองไทย เดียวนี้ก็หาความลงตัวไม่ได้ เช่น จิตวิทยานี้บางพวกพยายามจัดให้ไปเข้าอยู่ในวิทยาศาสตร์ บริสุทธิ์หรือวิทยาศาสตร์ธรรมชาติบางแห่งก็จัดเป็นสังคมศาสตร์ บางแห่งก็จัดอยู่ในมนุษยศาสตร์

ตัววิชาก็มีปัญหา ต้องรู้เท่าทัน

ปัจจุบันนี้ ในหลักสูตรอุดมศึกษาของมหาวิทยาลัยหลายแห่งในอเมริกา คำว่า วิชาศึกษาทั่วไป (general education) ก็ดี ศิลปศาสตร์ (liberal arts) ก็ดี หมวดวิชา ๓ สาขา คือ มนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ (the humanities, social sciences and natural sciences) ก็ดี ถือได้ว่าเป็นความหมายเป็นอันเดียวกัน กล่าวคือ ในการจัดวิชาศึกษาทั่วไป ก็คือ จัดให้เรียนศิลปศาสตร์ และศิลปศาสตร์นั้นก็ขยายขอบเขตออก

ทั้งนั้น แต่ในลักษณะที่แตกต่างกัน

มนุษยศาสตร์ที่มีมาเก่าก่อน และครองความยิ่งใหญ่ตลอดมานั้น เมื่อวิทยาศาสตร์เกิดขึ้น ผู้คนหันไปชื่นชมและฝากความหวังไว้กับวิทยาศาสตร์ ก็ทำให้มนุษยศาสตร์อับแสงด้อยค่าลงไป ยิ่งวิชาบางอย่างไปเอาวิธีวิทยาศาสตร์มาใช้ และแยกตัวออกไปเกิดเป็นกลุ่มใหม่ที่เรียกว่าสังคมศาสตร์แล้ว มนุษยศาสตร์ก็ยิ่งตกต่ำ มนุษยศาสตร์อับร่ำคิมิในวงวิชาการมาช้านานอย่างทีกล่าว่าแล้วว่า จนถึงกลางคริสต์ศตวรรษที่ ๒๐ นี้

ฝ่ายสังคมศาสตร์ ที่เกิดขึ้นมาได้ประมาณ ๒๐๐ ปี เมื่อทำตัวเป็นวิทยาศาสตร์แล้วก็รุ่งเรืองขึ้นมาเป็นอันมาก วิชาเศรษฐศาสตร์ และรัฐศาสตร์ เป็นต้น ได้มีบทบาทสำคัญยิ่งตลอดยุคแห่งการพัฒนาที่ผ่านมา แต่กระนั้นก็มีความภูมิใจได้ไม่เต็มที่ นอกจากความไม่ลงตัวในการจัดเข้าหมวดของบางวิชา ซึ่งก็ยังไม่นั่นจนบัดนี้แล้ว ก็ยังมีผู้แคลงใจตั้งข้อสงสัยเกี่ยวกับการนำเอาวิธีวิทยาศาสตร์มาใช้ว่าเข้ากันได้กับวิชาสังคมศาสตร์จริงหรือไม่ (ดู คำ “social sciences” ใน *The New Grolier Multimedia Encyclopedia*, 1993) ยิ่งในยุคนี้ เมื่อแนวคิดองค์รวมเฟื่องขึ้นมา สังคมศาสตร์ก็เป็นเป้าของการถูกวิจารณ์ว่ามีความบกพร่อง เนื่องจากอยู่ได้อิทธิพลแนวคิดแบบแยกส่วน (reductionism)

ส่วนวิทยาศาสตร์ เมื่อเกิดขึ้นมาแล้วก็เฟื่องฟูขึ้นๆ จนเป็นตัวชูแห่งยุคสมัยและโดดเด่นที่สุดในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙

โดยได้รับความนิยมเชื่อถือในฐานะเป็นมาตรฐานวัดความจริงของทุกสิ่งทุกอย่าง และเป็นที่ยังหวังว่าจะนำมนุษย์ไปสู่ความสุขสมบูรณ์ ดังได้กล่าวแล้ว แต่เมื่อมาถึงศตวรรษปัจจุบัน ฐานะของวิทยาศาสตร์ก็กลับสั่นคลอนลง ในเมื่อวิทยาศาสตร์ก้าวหน้าไปแล้ว กลับค้นพบว่าศาสตร์ของตนไม่สามารถเข้าถึงความจริงแท้ได้ จนกระทั่งนักฟิสิกส์ชั้นนำบางท่านประกาศออกมาเองถึงความจริงนี้ (เช่น เซอร์ เจมส์ จีนส์ / Sir James Jeans กล่าวว่า “วิทยาศาสตร์จะไม่สามารถนำมนุษย์เข้าถึงความจริงขั้นสุดท้ายได้” และเซอร์ อาเธอร์ เอ็ดดิงตัน / Sir Arthur Eddington กล่าวว่า “...แต่นำให้เข้าถึงได้แค่โลกแห่งสัญลักษณ์ที่เป็นเพียงเงาแห่งความจริงเท่านั้น”)

ยิ่งเมื่อความหวังที่จะพิชิตธรรมชาติ ซึ่งเป็นพลังผลักดันอยู่เบื้องหลังความเจริญก้าวหน้าของวิทยาศาสตร์เอง ต้องสะดุดชะงักลง ความฝันของมนุษย์ที่ว่าวิทยาศาสตร์จะนำความสุขสมบูรณ์มาให้ก็สลายลงด้วย และวงการวิทยาศาสตร์ก็สูญเสียความภูมิใจและความมั่นใจ พร้อมกับที่ความนิยมเชิดชูวิทยาศาสตร์จากภายนอกก็ลดถอยลง

อย่างไรก็ตาม วิทยาศาสตร์แม้จะตกต่ำลงไปบ้าง ความสำคัญที่เหลืออยู่ ก็ยังมีหันทัด โดยเฉพาะในฐานะที่อยู่เบื้องหลังความก้าวหน้าของเทคโนโลยี (พร้อมกับที่พลอยถูกติเตียนเพราะโทษภัยของเทคโนโลยีด้วย) และขณะนี้ เมื่อวิทยาศาสตร์ขยายขอบเขตแห่งการแสวงหาความรู้ออกมาสู่แดนของนามธรรม

ครอบคลุมหมด กลับกลายเป็นว่า วิทยาศาสตร์ธรรมชาติกับสังคมศาสตร์แคบ เพราะว่าได้เฉพาะส่วนที่เข้ากับวิธีวิทยาศาสตร์แล้วเท่านั้น

โดยเฉพาะเวลานี้ สิ่งทีวิทยาศาสตร์เคยปฏิเสธกลับย้อนมาเป็นจุดสนใจของวิทยาศาสตร์อีก ขณะที่ในทางตรงกันข้ามวิชาอย่างเช่นวิชาจิตวิทยา เคยพยายามทำตัวเป็นวิทยาศาสตร์ถึงขนาดที่ในระยะหนึ่ง จิตวิทยาปฏิเสธ ไม่ศึกษาแล้ว ไม่เอาแล้วเรื่องจิตใจ เรื่องวิญญาณ เพราะไม่สามารถพิสูจน์ด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ ก็เลยศึกษาแต่เพียงพฤติกรรม จนกระทั่งบางที่เรียกจิตวิทยาเป็นวิชาพฤติกรรมศาสตร์อะไรทำนองนี้ แต่เสร็จแล้วมาถึงยุคนี้เจ้าตัววิทยาศาสตร์เอง ในหมู่นักฟิสิกส์ใหม่กลับไปสนใจเรื่องจิตใจ หันไปสนใจเรื่อง mind เรื่อง consciousness อะไรทำนองนี้ ศึกษาว่าคอมพิวเตอร์ มี mind ได้ไหม มี consciousness ได้ไหม เรื่องอย่างนี้กลับกลายเป็นจุดสนใจของวิทยาศาสตร์ นี่แหละเป็นความเปลี่ยนแปลงในวงวิชาการ

เป็นอันว่า ตอนนี้อยู่ในการพัฒนาของวงวิชาการได้มีความเปลี่ยนแปลงใหม่ ความเชื่อถือและความหวังในคุณค่าของวิทยาศาสตร์ได้เสื่อมหรืออ่อนกำลังลง ฉะนั้นมนุษยศาสตร์นี่แหละควรจะมีความสำคัญมากขึ้น พร้อมนั้น ในเวลาเดียวกันกระแสการพัฒนาของโลกก็เปลี่ยนแปลงไปอย่างที่ได้ออกแล้ว เมื่อสักครู่นี้ว่า คนได้เห็นพิษภัยของการพัฒนาที่มุ่งเน้นทาง

ด้านความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจแล้ว ในเมื่อเห็นว่าการพัฒนาที่เน้นเศรษฐกิจเป็นโทษ การพัฒนาโดยใช้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเป็นปัจจัยสำคัญก็พลอยลดความสำคัญลงไปด้วย คนก็หันมาเน้นการพัฒนาที่จะรักษาสິงแวดล้อม แล้วก็มาเน้นการพัฒนาคน บทบาทของมนุษยศาสตร์ก็น่าจะเด่นขึ้น

จะเห็นว่า การพัฒนาแนวใหม่ก็สอดคล้องกับความเจริญทางวิชาการเหมือนกัน คนหันมามองว่าจะต้องลดบทบาทของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีลง และเบนจุดเน้นของการพัฒนาจากการพัฒนาเศรษฐกิจมาที่การพัฒนาคน หรืออย่างน้อยก็ให้ประสานสอดคล้องกัน โดยมุ่งให้นำไปสู่การดำรงอยู่ร่วมกันด้วยดีอย่างเกื้อกูลกันขององค์ ๓ อย่างนี้ คือ

๑) ตัวคน หรือชีวิตมนุษย์

๒) สังคม

๓) ธรรมชาติแวดล้อม

คนยุคปัจจุบันและต่อไปนี้จะต้องคิดกันมากกว่า ทำอย่างไรจะให้องค์ประกอบ ๓ ส่วนนี้อยู่ด้วยกันอย่างดีโดยสอดคล้องประสานกลมกลืน แต่เมื่อแนวความคิดเปลี่ยนไป ปฏิบัติการก็ไปไม่ทัน ไม่สอดคล้อง จึงยังมีความขัดแย้ง โดยเฉพาะประเทศที่กำลังพัฒนา กระแสความนิยมวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยียังสูงอยู่ ขณะที่ในประเทศที่พัฒนาแล้ว กระแสความนิยมวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีลดลงไปนั้น ประเทศที่กำลังพัฒนาก็ยังตื่นเต้นคลั่งไคล้เทคโนโลยี นอกจากนั้นความจำเป็นของ

ประเทศ เช่น การพัฒนาอุตสาหกรรม ก็เข้ามาบีบบังคับอีกว่า เราจะต้องอาศัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

จะเห็นว่า ในประเทศกำลังพัฒนาอย่างประเทศไทย วิชาประเภทมนุษยศาสตร์ก็ยังอยู่ในฐานะที่ต่ำต้อยด้อยอยู่ ทั้งๆที่ โดยกระแสของความเจริญทางวิทยาการมันน่าจะเจริญขึ้นมา

ประเทศไทยเรา เวลานี้ต้องเน้นมากในเรื่องการพัฒนาประเทศ(ในด้านเศรษฐกิจอุตสาหกรรม) เพราะเรายังล่าหลังไม่ทันประเทศต่างๆ ที่พัฒนาแล้ว เราจึงเน้นให้มีการศึกษาหนักไปทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพื่อหนุนอุตสาหกรรม ทั้งที่พอจะรู้เข้าใจว่าอุตสาหกรรมอย่างที่เป็นอยู่มีพิษภัยอย่างไร และในขณะที่ในกระแสของการพัฒนาใหม่ ควรจะเน้นความสำคัญของมนุษยศาสตร์มากขึ้น แต่ประเทศไทยเรากลับไม่ค่อยให้ความสำคัญ มันก็เกิดความไม่สอดคล้อง

ถ้าประเทศไทยมองกว้างมองไกลในแง่ที่คิดจะทำตัวให้เป็นผู้นำในโลก ก็คงยากที่จะสำเร็จ เพราะเรายังเป็นผู้ตามชนิดที่ล่าหลังอยู่ไกล คือ ยังอยู่ในกระแสการพัฒนาของยุคที่ผ่านมาไปแล้ว ที่ยังเน้นเรื่องการพัฒนาอุตสาหกรรม ในขณะที่ประเทศที่พัฒนาแล้วชั้นนำเขาเข้ายุคที่ผ่านพ้นอุตสาหกรรม (post-industrial age) ไปแล้ว เราแทบไม่มีเวลาคิดถึงการแก้ปัญหาความไม่สมดุลทางวิชาการ เพราะต้องมัววุ่นกับการเร่งการศึกษาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่ยังห่างเขาไกล

ทำอย่างไรคนไทยเราจะรู้เท่าทันและประสานความคิดให้

เกิดความพอดี เพื่อที่ประเทศไทยของเราก็ได้มาถึงระดับที่สามารถเป็นผู้นำหรืออย่างน้อยก็อยู่ในระดับที่ทันสากลเขาจริงๆ

เรื่องวิชาศึกษาทั่วไป ถ้าตกลงตามที่ว่ามานี้ก็เป็นอันว่าเราจะสร้างคน และจะสร้างบัณฑิต ส่วนวิชาเฉพาะวิชาชีพก็ให้เป็นเครื่องมือของคนที่เป็นบัณฑิตนั้น

ในการจัดการศึกษาวิชาศึกษาทั่วไปนี้ คงจะต้องมองว่าเราจะเอาคนเป็นหลัก ไม่ใช่เอาวิชาเป็นหลัก เอาคุณภาพของคนเป็นเป้าหมาย ไม่ใช่เอาความรู้เนื้อหาวิชาเป็นเป้าหมาย หมายความว่าจุดหมายอยู่ที่ว่าคนอย่างไรที่เราต้องการจะสร้างขึ้น จะให้เขามีคุณภาพอย่างไร แล้ววิชาอะไรก็ตามที่จะให้ได้คุณสมบัติที่จะสร้างคนได้อย่างนี้ เราก็เอาอย่างนั้น

เท่าที่ผ่านมา บางทีเราไปเน้นที่วิชาการว่าจะจัดวิชาการให้ครบตามนั้น ให้วิชาหมวดนี้เท่านี้ หมวดนั้นเท่านี้ ก็ส่วนคราวนี้จะต้องจัดให้ได้ทั้ง ๒ ประการ คือให้ได้คุณภาพของคน และให้ได้เกณฑ์ทางวิชาการ ว่าทำอย่างไรจะให้เกิดความพอดีประสานเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน หมายความว่า เมื่อความนิยมในปัจจุบันที่แบ่งวิชาการเป็น ๓ หมวดเป็นอยู่อย่างนี้ เราก็จะต้องให้ได้สัดส่วนในเชิงวิชาการด้วย แต่จะต้องให้สัดส่วนนั้นประสานเข้ากับเป้าหมายที่เน้นคนเป็นหลัก เอาคนเป็นเป้าหมายตกลงกันว่า การศึกษาแยกคนเป็นเป้าหมาย เป็นหลัก แล้วในด้านตัววิชาการก็จัดสรรมาจากหมวดมนุษยศาสตร์ หมวดสังคมศาสตร์ หมวดวิทยาศาสตร์ธรรมชาติและคณิตศาสตร์

สังคมอื่นว่าไม่ดี ที่ว่าดีในสังคมอื่นสังคมนี้ก็กลับว่าไม่ดี เพราะฉะนั้นจริยธรรมจึงเอาแน่ไม่ได้ เป็นเพียงบัญญัติของสังคมมนุษย์แล้วแต่จะตกลงกันว่าอย่างไร ก็เลยเกิดกระแสของการมองจริยธรรมเป็นเพียงคุณค่า ซึ่งไม่มีความจริงในธรรมชาติ แต่เป็นเพียงค่านิยมอย่างหนึ่งเท่านั้น

ในเมื่อจริยธรรมไม่เป็นวิทยาศาสตร์ คนที่นิยมวิทยาศาสตร์ เขาก็ไม่เอาใจใส่จริยธรรม ต่อมาเมื่อเรื่องจริยธรรมกลับมีความจำเป็นขึ้นมาเพราะสังคมมีความเสื่อมในเรื่องความประพฤติ ศีลธรรมของมนุษย์ตกต่ำลงไป นักวิชาการก็มาคิดกันในเรื่องจริยธรรมสากลว่า หลักความประพฤติอะไรที่สังคมต่างๆ ทั้งที่ โฉนและที่นิยมรับ เช่น สังคมจีนก็ยอมรับ สังคมฝรั่งก็ยอมรับ อังกฤษก็ยอมรับ อเมริกาก็ยอมรับ ควรจะเอาจริยธรรมอย่างนั้น แล้วก็มาเรียกกันว่าจริยธรรมสากล

นี่แหละฝรั่งมีแนวความคิดจะหาจริยธรรมขึ้นมาใหม่ ก็เพราะถือว่าจริยธรรมเป็นเรื่องบัญญัติของสังคมมนุษย์ ดีหรือชั่วก็แล้วแต่จะตกลงกัน ถ้าจะเอาบัญญัติในสังคมใดสังคมหนึ่งก็ไม่แน่นอน จึงต้องหาทางคิดเอาสิ่งที่ยึดกันเป็นกลางๆ เหมือนๆ กันมาใช้ เรียกว่าเป็นจริยธรรมสากล คือสากลจากการที่ว่าที่นี้ ก็ยอมรับที่โน่นก็ยอมรับ เมืองไทยเราก็เข้าสู่กระแสความคิดนี้ด้วย นี่ก็เป็นแนวโน้มของเรื่องของจริยธรรม

ทีนี้ต่อมาเวลานี้ โลกโดยเฉพาะประเทศที่พัฒนาแล้ว มองเห็นความสำคัญของจริยธรรมมากขึ้นอย่างที่บอกเมื่อครู่นี้

จึงมีการฟื้นฟูจริยธรรมขึ้นมา โดยเฉพาะได้เกิดจริยธรรมสิ่งแวดล้อม จนกระทั่งในมหาวิทยาลัยต่างๆ พากันเอาวิชาจริยธรรมเข้าไปศึกษาได้เกิดมีวิชาจริยธรรมต่างๆ อาทิ Business Ethics คือ จริยธรรมธุรกิจ ซึ่งมหาวิทยาลัยชั้นนำพากันนำเข้าศึกษา

อย่างไรก็ตาม ก็ยังมีปัญหาในสังคมตะวันตก เพราะภูมิหลังที่สับสนนั้น จึงวุ่นวายกันไปหมดว่าจะเอาจริยธรรมที่ไหนมาใช้หรือมาศึกษา จริยธรรมศาสนา(ของเขา)ก็เป็นเทวบัญชา หรือจะว่าจริยธรรมเป็นบัญญัติของสังคมมนุษย์ก็เอาแน่ไม่ได้ว่าของสังคมไหนจะถูกต้องจะต้องหาจริยธรรมสากล หรือว่าจริยธรรมที่มีอยู่ทั้งหมดอาจจะไม่ถูกต้อง นักคิดในทางการศึกษา อย่างโคลเบอร์ก (Lawrence Kohlberg) และ ซีมมอน (Sidney Simon) ก็มาคิดกันอีกว่าจะเอาจริยธรรมอะไรดี ก็เกิดการถกเถียงกันวุ่นว่าจะเอาจริยธรรมแบบไหน

แม้แต่ในประเด็นปลีกย่อย การฟื้นฟูจริยธรรมก็ยังมีปัญหาความขัดแย้งระหว่างกลุ่มชนที่นับถือศาสนาต่างลัทธินิกาย ซึ่งโยงไปถึงปัญหาการเมืองการปกครอง อย่างประเทศอเมริกาเวลานี้อยากจะฟื้นฟูจริยธรรม บางพวกคิดจะให้เด็กนักเรียนได้สวดมนต์หรือสวดอ้อนวอน ก็เกิดปัญหา ยังเถียงกันว่าการจัดสวดมนต์ในโรงเรียนผิดรัฐธรรมนูญหรือไม่ มีการยื่นศาลให้ต้องพิจารณาวินิจฉัยกันมาเรื่อยเป็นระยะ เดียวนี้ก็ยังไม่จบ

จะเอาจริยธรรมในศาสนาหรือไม่ อีกพวกหนึ่งบอกไม่ได้

ไม่ถูก ต้องเอาจริยธรรมใหม่ จึงมีบทความต่างๆ ซึ่งแสดงให้เห็นสภาพความสับสนในทางความคิดเกี่ยวกับเรื่องจริยธรรมว่าจะเอาอย่างไร ซึ่งก็ยังคงตกลงกันไม่ได้ แล้วปฏิบัติการจะเป็นไปด้วยดีได้อย่างไร ดังที่ได้มีผู้เขียนบทความเรื่อง “Ethics Without Virtue”* (จริยธรรมโดยไม่ต้องมีคุณธรรม)ซึ่งมุ่งจะแสดงสภาพของ “Moral Education in America” (ชื่อรองของบทความนั่นเอง) คือ สภาพความสับสนของจริยศึกษาในประเทศที่ถือกันว่าเป็นผู้นำในการพัฒนาของโลกปัจจุบัน

ไทยเราก็พลอยวุ่นไปด้วย ดังที่กระแสดความคิดได้เบนจากศีลธรรมมาเป็นจริยธรรมราวๆ ๓๐ ปีมาแล้ว ที่นี้ในเมืองไทยเวลานี้ เราเองก็เห็นความสำคัญของจริยธรรม จึงมีการจัดประชุมเกี่ยวกับการพัฒนาจริยธรรมกันขึ้นบ่อยๆ

ต่อมาเราเห็นว่าจริยธรรมเป็นเรื่องของความประพฤติภายนอก เกี่ยวกับการแสดงออกในสังคม และการอยู่ร่วมกันจริยธรรม(อย่างที่ว่า)นี้ จะดีไม่ได้ถ้าสภาพจิตใจไม่ดี จึงจะต้องมีจิตใจที่มีคุณธรรมด้วย เพราะฉะนั้นจะพัฒนาจริยธรรมอย่างเดียวไม่พอ ต้องพัฒนาคุณธรรมด้วย

ฉะนั้นต่อมาตอนหลังๆ นี้ จะเห็นว่าเวลาที่มีการจัดประชุมสัมมนาเกี่ยวกับเรื่องจริยธรรม จะต้องเติมคำว่าคุณธรรมเข้าไปด้วย เป็นการประชุมสัมมนาเกี่ยวกับการพัฒนาจริยธรรมและ

คุณธรรม แม้จะไม่เอาชื่อเข้ามาเป็นหัวข้อแต่เวลาบรรยายก็ต้องพูดถึงคุณธรรม แสดงว่าเราเห็นว่าจริยธรรมนี้เป็นอย่างหนึ่ง และคุณธรรมเป็นอีกอย่างหนึ่ง คือจริยธรรม เป็นพฤติกรรมภายนอก โดยเฉพาะในการอยู่ร่วมกันในสังคมมนุษย์ ส่วนคุณธรรม เป็นสภาพความดีในจิตใจ หรือเป็นคุณสมบัติภายในจิตใจ

ที่เป็นเช่นนี้เพราะเราเห็นว่าคุณธรรมนี้สำคัญ จะต้องมีในจิตใจเป็นพื้นฐาน ถ้าจิตใจไม่มีคุณธรรมแล้วจริยธรรมก็จะดีไม่ได้ เพราะไม่มีพื้นฐาน และจะไม่มี ความมั่นคง แต่หาว่าไม่มีความคิดความเข้าใจนี้แสดงว่าเราไม่มีความชัดเจนในเรื่องการพัฒนามนุษย์ เราได้ตกลงไปในหลุมแห่งความคิดแยกส่วนของตะวันตก และพลอยมีความคับแคบสับสนในเชิงจริยธรรมไปกับฝรั่งด้วย จริยธรรมของเราที่เคยพลอยไม่ชัดเจน

เมื่อพูดว่าพัฒนาจริยธรรม เรบอกอย่างไม่พอ ต้องพัฒนาคุณธรรมด้วย แต่ถามอีกว่าพัฒนาคุณธรรมพอหรือไม่ ต่อไปก็จะรู้ว่าพัฒนาคุณธรรมก็ยังไม่พอ เพราะว่าจริยธรรมที่จะเกิดขึ้นในคนนั้น ต้องมีปัญญาด้วย คือต้องมีความรู้ความเข้าใจ ต้องรู้เหตุรู้ผลว่าทำไมเราจึงต้องมีความประพฤติอย่างนี้ ความประพฤติดีงาม หรือหลักความประพฤติจริยธรรมนี้ มีประโยชน์ มีคุณค่าเป็นผลดีต่อชีวิตและสังคมอย่างไร เมื่อรู้เข้าใจเหตุผล รู้คุณค่าแล้ว เราจึงจะมีความเต็มใจที่จะประพฤติปฏิบัติ และปฏิบัติได้ถูกต้อง เมื่อเต็มใจจะประพฤติปฏิบัติและปฏิบัติได้ถูกต้อง จริยธรรมจึงจะมีความมั่นคงได้ เพราะฉะนั้น จะต้องมีองค์

* ตีพิมพ์ใน *The American Scholar*, Volume 53, Number 3, Summer, 1984.

ประกอบด้านปัญญาด้วย

นอกจากนั้น ถ้าคนมีจิตใจไม่เป็นสุข มีความทุกข์ มีความฝืนใจ จริยธรรมก็ไม่มั่นคง ก็ต้องใส่ความสุขด้วย แล้วที่นี้เมื่อจริยธรรมก็ไม่พอ เติมคุณธรรมก็ไม่พอ ต้องเติมปัญญาด้วย ต้องให้มีความสุขด้วย ต่อไปคงต้องตั้งชื่อการสัมมนาจริยธรรมใหม่ว่า “การประชุมสัมมนาเรื่องการพัฒนาจริยธรรม คุณธรรม ความสุข และปัญญา” อะไรทำนองนี้ รวมความก็คือว่าเราไม่มีความชัดเจนในเรื่องนี้

เพราะฉะนั้นจะต้องยอมรับว่าเวลานี้เรามีความสับสน แม้ในตะวันตกเองเราก็ต้องรู้ด้วยว่า ขณะนี้เขามาถึงจุดที่สับสนมากในทางวิชาการ แม้แต่การแบ่งวิชาเป็น ๓ หมวดที่เราเอามาใช้เป็นแบบนี้ แม้เราจำเป็นต้องใช้เพื่อเข้ากับโลกได้ จะเรียกว่าเพื่อความเป็นสากลหรืออย่างไรก็ตาม แต่เราจะต้องรู้ตระหนักด้วยว่า ระบบนี้ก็ยังไม่ถึงจุดที่มีความชัดเจนลงตัว และวงวิชาการเองก็มีปัญหาอย่างที่ว่าแล้วข้างต้น

ยิ่งกว่านั้น แม้แต่ความเป็นสากลก็ไม่พอ เวลานี้เราต้องหันเลยขึ้นไปเหนือความเป็นสากลด้วยซ้ำ โดยเฉพาะจริยธรรมจะต้องเหนือความเป็นสากลจากการยอมรับตรงกัน ขึ้นไปสู่ความเป็นจริงที่ตรงกับธรรมชาติของมัน นี่เป็นเพียงตัวอย่างให้เห็นว่า การศึกษาของเราได้มีปัญหาจากความสับสนของพัฒนาการในวงวิชาการ

พัฒนาอย่างไรจะได้คนเต็มคน

อีกอย่างหนึ่ง เราพูดกันว่าจะพัฒนาคนทั้งคน เพราะตอนนี้ความคิดองค์รวมกำลังเด่น แต่การพัฒนาที่ผ่านมาเป็นการพัฒนาแยกส่วน เช่นอย่างจริยธรรมก็เป็นจริยธรรมแยกส่วนอย่างชัดเจน เพราะไปมุ่งพฤติกรรมการแสดงออกภายนอก การอยู่ร่วมสังคม และการปฏิบัติต่อสิ่งแวดล้อม แต่คนนี้เป็นระบบขององค์ประกอบที่มาประชุมกันเข้า คือเป็นระบบองค์รวมนั่นเอง ก็จึงยังมีความลักลั่นขัดแย้งกันเองอยู่ในตัว จำเป็นจะต้องทำความเข้าใจในเรื่องนี้ให้ชัดเจนไป มิฉะนั้นคำว่า “พัฒนาคนทั้งคน” ก็จะเป็นเพียงคำพูดลอยๆ ไปตามนิยามเท่านั้นเอง

ในระบบองค์รวมนั้นก็มีองค์รวม องค์กรร่วมต่างๆ หรือองค์ประกอบต่างๆ นั้นจะต้องมีความสัมพันธ์ต่อกันอย่างได้สัดส่วน มีดุลยภาพ อย่างที่เรียกว่าบูรณาการ เมื่อมีความสัมพันธ์กันอย่างถูกต้อง เกิดความพอดีขึ้นก็ทำให้องค์รวมดำรงอยู่และดำเนินไปด้วยดี

การพัฒนาแบบองค์รวมจะเกิดขึ้นได้อย่างไร ได้บอกเมื่อสักครู่นี้ว่าต้องพัฒนาคนทั้งคน ที่ว่าคนทั้งคนนั้นก็ดูว่าคนเรานี้ดำเนินชีวิตอย่างไร การดำเนินชีวิตของเรานั้นเป็นระบบอย่างหนึ่ง ระบบการดำเนินชีวิตนั้นประกอบด้วยด้านต่างๆ ของการดำเนินชีวิต ซึ่งมี ๓ ด้าน และทั้ง ๓ ด้านนั้นจะต้องสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน

โดยมีการพัฒนาที่ประสานเสริมซึ่งกันและกันเป็นบูรณาการ จะแยกส่วนไปพัฒนาอย่างเดียวไม่ได้

คนเรานี้ดำเนินชีวิตอยู่ด้วยระบบการดำเนินชีวิตที่แยกได้เป็น ๓ ด้าน

ด้านที่ ๑ **ด้านพฤติกรรม** คือ ด้านความสัมพันธ์ที่แสดงออกต่อสิ่งแวดล้อม ได้แก่สิ่งแวดล้อมทางสังคมคือเพื่อนมนุษย์อย่างหนึ่ง และสิ่งแวดล้อมทางวัตถุ เช่น ปัจจัย ๔ สิ่งบริโภค เครื่องใช้ อุปกรณ์เทคโนโลยี และธรรมชาติแวดล้อมทั้งหลาย ซึ่งเป็นสิ่งแวดล้อมที่เราเข้าไปสัมพันธ์ด้วยพฤติกรรมทางกายและวาจา พร้อมทั้งอินทรีย์คือตา หู จมูก ลิ้น และกายนี้เป็นด้านหนึ่งของชีวิตมนุษย์

มองเผินๆ ในชั้นนอก ชีวิตมนุษย์เราก็เป็นอยู่โดยมีพฤติกรรมในการสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม แต่เมื่อมองลึกลงไปอีกด้านหนึ่งการที่เราจะมีพฤติกรรมอย่างนี้ก็มิสภาพและอาการของจิตใจเป็นอิทธิพลอยู่เบื้องหลัง ฉะนั้น

ด้านที่ ๒ **ด้านจิตใจ** คือในการมีพฤติกรรมนั้น ถ้าใจเรามีความสุข จิตใจของเราสบาย เราก็มีพฤติกรรมอย่างหนึ่ง ถ้าใจเราชอบ พฤติกรรมก็เป็นอย่างหนึ่ง ถ้าใจเราไม่ชอบ พฤติกรรมก็เป็นอีกอย่างหนึ่ง ในการทำพฤติกรรมทุกครั้ง เรามีเจตจำนง มีความตั้งใจ ตั้งใจ พฤติกรรมนั้นเป็นไปตามความตั้งใจ และแรงจูงใจ โดยโยงไปถึงสภาพจิตใจที่มีคุณธรรมหรือมีสิ่งที่ตรงข้ามกับคุณธรรม คือมีกิเลส มีความชั่วร้าย ซึ่งพฤติกรรม

จะเป็นไปโดยสอดคล้องกัน

ขอยกตัวอย่าง เช่นเราต้องการให้คนมีพฤติกรรมทางสังคมดีงามที่เรียกว่าจริยธรรมว่าคนไม่ควรเบียดเบียนกัน ควรช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ถ้าสภาพจิตใจมีคุณธรรม มีเมตตา กรุณา มีความรักเพื่อนมนุษย์ การไม่เบียดเบียนหรือการช่วยเหลือนั้นก็ทำได้ง่ายอย่างเป็นไปเองและทำให้เกิดความสุขเพราะจิตใจพอใจ อีกทั้งพฤติกรรมนั้นก็จะมีมั่นคงด้วย แต่ในกรณีที่จิตใจโกรธอยากทำร้ายงุ่นง่าน ถ้าจำเป็นจะต้องมีพฤติกรรมที่ไม่เบียดเบียน ต้องเกื้อกูล ใจก็ไม่เอาด้วย ต้องฝืนใจ ใจมันก็ทุกข์ เมื่อใจทุกข์ พฤติกรรมก็ไม่มั่นคง อาจจะละเมิดเมื่อไรก็ได้ เพราะฉะนั้นจึงต้องพัฒนาจิตใจมาเป็นฐานให้สอดคล้องกัน

ด้านที่ ๓ **ด้านปัญญา** ถ้ามีปัญหา มีความรู้ความเข้าใจ รู้ว่าทำไมเราต้องไม่เบียดเบียนกัน ทำไมเราต้องช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เมื่อช่วยเหลือเกื้อกูลกันไม่เบียดเบียนกันจะเป็นผลดีต่อชีวิตของเราอย่างไร เป็นผลดีต่อสังคมอย่างไร พอเราเห็นคุณค่าเห็นประโยชน์และเห็นเหตุผลแล้ว เราก็เกิดความสุขมากขึ้นในการที่จะแสดงพฤติกรรมที่ไม่เบียดเบียน และเมื่อมีพฤติกรรมที่ไม่เบียดเบียน เราก็เกิดความสุข ก็มีมีความสุขในการมีพฤติกรรมอย่างนั้น ฉะนั้นความรู้ความเข้าใจเหตุผล คือปัญญา จึงทำให้จิตใจมีความพร้อมและมีความสุขในการที่จะมีพฤติกรรมนั้น

อย่างนี้เรียกว่า เป็นระบบประสานกลมกลืนสามด้านของ

ชีวิต คือ พฤติกรรม สภาพจิตใจ และปัญญา ทั้ง ๓ ส่วนนี้สัมพันธ์เป็นปัจจัยต่อกันและดำเนินไปด้วยกันในระบบการดำเนินชีวิต ฉะนั้น ในการพัฒนาคน ทั้ง ๓ ส่วนจึงต้องพัฒนาไปด้วยกัน

เมื่อเรามองดูพฤติกรรมของคนที่แสดงออกมาคล้าย ๆ กัน แต่สภาพจิตใจเหมือนกันไหม คนหนึ่งอาจแสดงพฤติกรรมนั้นด้วยจิตใจที่ผืนทนด้วยความทุกข์ แต่อีกคนหนึ่งทำด้วยความเต็มใจมีความสุข คนหนึ่งไม่มีความรู้ความเข้าใจ ก็ทำผืน ๆ ไปอย่างนั้นเอง แต่อีกคนหนึ่งทำด้วยความรู้เข้าใจเหตุผลก็อาจจริง อาจจะทำตรงจุด ฉะนั้นพฤติกรรมเดียวกัน แม้จะเป็นพฤติกรรมทางจริยธรรม แต่มีความหมายในระบบชีวิตไม่เหมือนกัน มีผลและคุณค่าต่างกันไปหมด เราจึงบอกว่าต้องพัฒนาคนทั้งคน

การพัฒนาคนในแดนพฤติกรรม แยกย่อยออกไปเป็นหลายส่วน แต่พฤติกรรมส่วนใหญ่ออกมาในการประกอบอาชีพหรือในการทำมาหากิน เพราะฉะนั้นการทำมาหาเลี้ยงชีพของมนุษย์จึงเป็นแดนสำคัญที่ระบบชีวิตของมนุษย์จะดำเนินไป ระบบชีวิตทั้งด้านพฤติกรรมด้านจิตใจและด้านปัญญา สามารถใช้การประกอบอาชีพทำมาหากินนี้เป็นที่ฝึกฝนพัฒนาได้ทั้งหมด

-เริ่มตั้งแต่อาชีพคือการประกอบอาชีพของคนไม่ก่อความเบียดเบียน ไม่ก่อความเดือดร้อนทำลายสังคมและสิ่งแวดล้อม แต่เป็นไปในทางสร้างสรรค์เกื้อกูล

-พร้อมกันนั้น การประกอบอาชีพก็เป็นโอกาสให้เขา

พัฒนาตัวเองของเขาด้วย ทั้งพฤติกรรมจิตใจและปัญญา เพราะอาชีพที่ดีจะทำให้คนได้พัฒนาพฤติกรรม เช่นในการอยู่ร่วมกับเพื่อนมนุษย์ว่า เราจะอยู่ร่วมและทำงานร่วมกับคนอื่นอย่างไร จึงจะอยู่กันได้ดี ทั้งงานก็ได้ผลตัวเองก็เป็นสุขชีวิตก็เจริญก้าวหน้า และสังคมก็มีสันติสุขด้วย

-ในด้านจิตใจ เขาก็จะพัฒนาความรู้สึกรับผิดชอบ พัฒนาความขยันหมั่นเพียร ความอดทน ความมีสติยั้งคิด ควบคุมตนเองได้และความมีสมาธิจิตใจแน่วแน่ในการทำงาน เป็นต้น

-พร้อมกันนี้เขาก็จะพัฒนาความรู้ความเข้าใจ ความถนัด จิตเจเน จากการที่ประสบปัญหาแล้วพยายามหาทางแก้ไข ตลอดจนการที่จะหาทางบริหารจัดการและสร้างสรรค์ให้สำเร็จ ทำให้พัฒนาปัญญาความรู้ความเข้าใจ ความรู้คิด และความรู้ใหม่ๆ ขึ้นมา

เราจะต้องหาทางใช้วิชาชีพเป็นแดนพัฒนามนุษย์ให้ได้เวลานี้เราสอนวิชาชีพโดยมุ่งเพียงว่าให้เขารู้และมีความเชี่ยวชาญในวิชานั้นเพื่อเอาไปทำมาหากิน แต่เราไม่ตระหนักในเรื่องที่ว่าเราจะอาศัยวิชาชีพเป็นแดนพัฒนาคนได้อย่างไรบ้าง เพราะฉะนั้นจึงเกิดเป็นปัญหาขึ้นมาจากการพัฒนาคนแบบแยกส่วน เช่น เอาวิชาชีพไปเป็นเรื่องหนึ่ง เอาวิชาจริยธรรมไปเป็นเรื่องหนึ่ง เอาเนื้อหาวิชาอะไรต่างๆ ที่เรียนไปเป็นเรื่องหนึ่งโดยไม่สัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ฉะนั้นในการพัฒนามนุษย์ที่บอกว่าจะพัฒนาคนทั้งคนนี้ เราจะต้องนำความคิดแบบองค์รวม

ที่แท้จริงมาใช้บูรณาการ

แนวคิดของตะวันตกที่ผ่านมานี้ ตะวันตกเองก็ยอมรับว่าเป็นแนวความคิดแบบแยกส่วนดังที่เขาเรียกยุคที่แล้มาว่าเป็นยุค reductionism คือเป็นยุคแนวความคิดแบบแยกส่วน ไม่เป็นบูรณาการ เวลานี้แนวความคิดแบบองค์รวมกำลังเป็นที่นิยมกันขึ้นมา แต่ข้อสำคัญก็คือเราจะใช้ได้จริงหรือไม่

ตกลงว่า ขณะนี้เราพูดกันในเรื่องของหลักการว่าจะต้องพัฒนาคนทั้งคน

การพัฒนาคนทั้งคน ก็คือ การพัฒนาระบบขององค์รวมแห่งการดำเนินชีวิตของคน ให้ทั้ง ๓ ด้าน คือ พฤติกรรม จิตใจ และปัญญา เจริญงอกงามขึ้นอย่างประสานสัมพันธ์สอดคล้องส่งผลเกื้อกูลต่อกันไปด้วยดีทั้งระบบ

นี่แหละคือบูรณาการที่แท้จริงของการพัฒนาคนทั้งคนให้เป็นคนเต็มคน

รู้อย่างไรว่าพัฒนาแล้วเป็นคนเต็มคน

ต่อไป จุดหมายของการพัฒนาให้เป็นคนเต็มคน คือเป็นคนที่สมบูรณ์ คนที่สมบูรณ์มีมาตรฐานวัดอย่างไร คนที่สมบูรณ์เป็นคนเต็มคนแล้ว ในทางการศึกษาก็มีวิธีการวัดที่อาจจะยกมาเป็นตัวอย่าง ซึ่งคล้ายกับทางพระพุทธศาสนา

ในพระพุทธศาสนานั้น ท่านให้ดูการพัฒนาของมนุษย์ว่าเป็นไปครบ ๔ ด้านไหม หลักเกณฑ์นี้ใช้วัดแม้แต่พระอรหันต์

ถ้าถามว่าพระอรหันต์คือใคร ก็ตอบว่าพระอรหันต์คือคนที่พัฒนาตนสมบูรณ์ทั้ง ๔ ด้าน คือ

- ๑) พัฒนากาย (ความสัมพันธ์ทางกาย)
- ๒) พัฒนาศีล (ความสัมพันธ์ทางสังคม)
- ๓) พัฒนาจิตใจ (คุณธรรม ความมั่นคง ความสุข)
- ๔) พัฒนาปัญญา (ความรู้-คิด-เข้าใจ-หยั่งเห็น)

ด้านที่ ๑ พัฒนากาย ไม่ใช่หมายถึงทำให้ร่างกายเจริญใหญ่โต แต่หมายถึงพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ เช่นว่า เขารู้จักใช้ปัจจัย ๔ เป็นไหม กินเป็น บริโภคเป็นไหม กินแล้วได้คุณภาพชีวิต ได้สุขภาพดี หรือไม่รู้จักกินกินไม่เป็น ไม่รู้จักประมาณในการบริโภค ไม่รู้จักพอดีในการกินกินแล้วได้โทษ ใช้อุปกรณ์เทคโนโลยีต่างๆ เป็นไหม ดูเป็น ฟังเป็นไหม อย่างนี้เป็นต้น อย่างเด็กดูทีวีเป็นไหม ดูแล้วได้ประโยชน์หรือได้โทษ ดูแล้วได้คุณภาพชีวิต ได้ความรู้ได้สติปัญญาหรือได้ความลุ่มหลง มัวเมา เสียเวลา เสียสุขภาพ เสียการศึกษาเล่าเรียน และได้ตัวอย่างที่ไม่ดี ฟังเป็นไหม ฟังแล้วได้ความรู้ไหม ฯลฯ อะไรต่างๆ เหล่านี้ รวมทั้งความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ

ด้านที่ ๒ พัฒนาศีล หมายถึงพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางสังคมคือกับเพื่อนมนุษย์ว่าอยู่ร่วมกับเพื่อนมนุษย์ได้ดีขึ้นไหม มีพฤติกรรมทั่วไปและการประกอบอาชีพที่ก่อความเดือดร้อนเบียดเบียน หรือเป็นไปในทางช่วยแก้ปัญหา

และสร้างสรรค์สังคม อะไรอย่างนี้

ด้านที่ ๓ พัฒนาจิตใจ เช่นว่า จิตใจมีคุณธรรมใหม่ มีเมตตากรุณาใหม่ มีศรัทธาใหม่ มีความเคารพ มีความกตัญญู-กตเวที มีหิริโอตตปปะ มีคุณธรรมต่างๆ ที่จะมาเป็นฐานของพฤติกรรมที่เราเรียกว่าจริยธรรม ที่ทำให้เกิดความมั่นคงและความสอดคล้องในระบบชีวิตทางจริยธรรม รวมทั้งการที่จิตใจมีความสุข หรือมีความทุกข์ มีความขุ่นมัว เศร้าหมอง มีความกระวนกระวาย ถ้าพัฒนาในทางที่ดีก็ต้องมีจิตใจที่เบิกบาน ผ่องใส สงบ มีความสุข ถ้าคนยังไม่มีความสุขแต่ยังมีความทุกข์มาก ก็ถือว่าขาดการพัฒนาเหมือนกัน

ด้านที่ ๔ พัฒนาปัญญา เช่นว่า มีความรู้ความเข้าใจถึงทั้งหลายถูกต้องตามความเป็นจริงใหม่ เข้าถึงความจริงของสิ่งต่างๆ มีความรับรู้โดยไม่มีอคติ สามารถพิจารณาวินิจฉัยปัญหาต่างๆ อย่างไม่เอนเอียง สามารถนำความรู้ความคิดมาประยุกต์ในการแก้ปัญหาและในการสร้างสรรค์ต่างๆ รวมทั้งในการบริหารจัดการดำเนินการต่างๆ ตลอดจนทำจิตใจของตนให้เป็นอิสระเหนือการกระทบกระทั่งของสิ่งแวดล้อมได้หรือไม่เป็นต้น

ทั้งหมดนี้เป็นเรื่องที่เราจะต้องวัดออกมา ซึ่งโดยหลักการก็คือ เราจะต้องมีแนวความคิดบางอย่างในการวางมาตรฐานว่าจะพัฒนาคนให้เป็นอย่างไร คนที่ถือว่าสมบูรณ์ควรจะมีคุณสมบัติอย่างใดทั้งนี้ก็พูดได้แต่เพียงแนวความคิดที่เป็นหลักการ แม้จะตั้งหลักการใหญ่ๆ ได้แล้ว ก็ต้องไม่ลืมความเป็น

จริงที่อยู่ต่อหน้าว่า เราจัดการศึกษานี้ท่ามกลางยุคสมัยและสภาพแวดล้อมในปัจจุบัน

การจัดการศึกษา โดยเฉพาะวิชาศึกษาทั่วไปที่เป็นการพัฒนาตัวคนที่จะให้เป็นบัณฑิตนี้ จะต้องมีการแยกระดับความมุ่งหมาย โดยต้องมีจุดมุ่งหมาย ๒ ระดับ ทั้งโดยกาละ และโดยเทศะ คือ

ก) โดยกาละ

๑. การศึกษาเพื่อยุคสมัย คือการที่จะพัฒนาคนให้สอดคล้องหรือรับมือได้ทันกับสภาพแวดล้อมของยุคสมัยที่เป็นอยู่ว่าทำอะไรจะ使人มีคุณภาพที่จะไปดำเนินชีวิตที่ดี สามารถทำการสร้างสรรค์ได้ในสภาพสังคมอย่างนี้ มนุษย์เกิดมาในยุคสมัยใดก็ต้องมีสภาพแวดล้อมของยุคสมัยนั้นที่เขาจะต้องเข้าไปเกี่ยวข้องและดำเนินชีวิตให้ได้ผลดี และพร้อมกันนั้น

๒. การศึกษาที่เหนือยุคสมัย อย่างที่ศัพทพระเรียกว่า อกาลิก คือ การพัฒนาความเป็นมนุษย์ที่ไม่ขึ้นต่อกาลสมัย ได้แก่การศึกษาเพื่อส่งเสริมคุณค่าที่มีโดยธรรมชาติของมนุษย์หมายความว่า วิชาการศึกษาทั่วไปนี้จะสร้างคนให้เป็นอย่างไรเพื่อความเป็นคนที่สมบูรณ์ ซึ่งไม่ขึ้นต่อกาลสมัยหรือไม่เกี่ยวกับสภาพของยุคสมัย พร้อมกับการที่ว่าเขาก็เป็นคนที่มีประสิทธิภาพสำหรับยุคสมัยนี้ ซึ่งจะทำให้เขาดำเนินชีวิตจนเข้าถึงจุดมุ่งหมายที่สมบรูณ์นั้นได้ด้วย เพราะว่าถ้าเขาไม่สามารถจัดการกับยุคสมัยได้ดี เขาจะเข้าถึงความเป็นมนุษย์ที่สมบรูณ์ที่

พันยุคสมัยก็ย่อมไม่ได้ คือไม่สำเร็จด้วยเหมือนกัน

ฉะนั้นต้องให้ได้จุดหมายทั้ง ๒ ระดับนี้ ที่เรียกว่า โดยกละ
ข) โดยเทศะ

๑. การศึกษาที่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมของถิ่น เช่น
ว่าเราอยู่ในสังคมไทย สังคมไทยก็ไม่เหมือนสังคมอเมริกัน เรา
จะต้องสร้างคนของเราให้พร้อมที่จะมาอยู่ในสังคมไทยได้ดี และ
สามารถเป็นส่วนร่วมที่จะพัฒนาสังคมไทยอย่างได้ผลด้วย ไม่
ใช่ว่าเรียนมาเรียนไปกลายเป็นคนที่จะไปพัฒนาสังคมอเมริกัน
เด็กของเราบางที่เรียนจบแล้วกลายเป็นคนสำหรับไปอยู่ใน
สังคมอเมริกัน แทนที่จะเตรียมมาอยู่ในสังคมไทย อย่างนี้เรียก
ว่า ผิดเทศะแล้ว เพราะฉะนั้น ในแง่เทศะ การศึกษาทั่วไปจะ
ต้องทำให้คนของเราอยู่ในเทศะเฉพาะของตนนี้ได้อย่างดี

๒. การศึกษาที่พ้นจากเทศะเฉพาะเพื่อความเป็นคนของโลก
ในแง่หนึ่งคนทุกคนเป็นสมาชิกของโลก ยิ่งโลกยุคนี้ก็แคบเข้า
มาด้วย กลายเป็น global village เป็นประดุกหมู่บ้านเดียวกัน
หรือเป็นประชาคมเดียวกันเล็กๆ มีอะไรเกิดขึ้นก็ถึงกันหมด ดัง
ที่เราเรียกว่าเป็นโลกาภิวัตน์ มนุษย์ทุกคนเป็นสมาชิกของโลก
เป็นผู้มีส่วนร่วมในอารยธรรมของโลก ตลอดจนถึงแวดล้อมโลก
ถ้าเป็นสมาชิกที่ดีของเทศะไม่ได้ก็เป็นสมาชิกที่ดีของโลกไม่ได้ด้วย
แต่พร้อมกันนั้นถ้าเราลืมความเป็นสมาชิกของโลก เราก็จะเข้า
กับสภาพปัจจุบันที่เป็นอยู่ไม่ได้ ไม่ทัน และช่วยเทศะของเราไม่
ได้จริง

กระแสโลกาภิวัตน์ที่ไทยต้องปรับตัวให้ทัน

สภาพปัจจุบันของโลกเป็นอย่างไร เวลานี้ทั้งโลกคิดแต่จะ
เอาชนะกัน ลองดูซิ ในเวทีการแข่งขันระดับโลก ญี่ปุ่นก็จะเอา
ชนะอเมริกา อเมริกาก็จะเอาชนะญี่ปุ่นให้ได้ ทั้งๆ ที่รู้แล้วว่า
เวลานี้มีปัญหาร้ายแรงร่วมกัน ซึ่งเป็นปัญหาระดับโลก เช่น
ปัญหาสิ่งแวดล้อม เป็นต้น แต่ไม่มีประเทศใดสามารถก้าวข้าม
พรมแดนของประเทศ คือท้องถิ่น หรือสังคมตนเอง เพราะการ
ห่วงความยิ่งใหญ่และความเป็นผู้นำในเวทีโลก คิดแต่ว่า ทำ
อย่างไรจะเอาชนะเขาได้ เช่น อเมริกาก็มีวัฒนธรรมใฝ่สำเร็จ
ความใฝ่สำเร็จของเขามีความหมายเฉพาะคือ ทำอย่างไรจะ
ชนะการแข่งขันเอาผลประโยชน์มาให้ตนได้มากที่สุด แม้แต่
ระบบความคิด reengineering เกิดขึ้นมาก็เพียงเพื่อสนอง
ความมุ่งหมายอันนี้ ไม่ได้มีอะไรใหม่ ใหม่แต่ในแง่ระบบวิธี แต่
เพื่อสนองแนวความคิดอันเก่า คือแนวความคิดที่จะเอาชนะ
การแข่งขันเพื่อชิงผลประโยชน์

เพราะอะไรจึงเกิด reengineering ก็เพราะในอเมริกา
บรรษัทต่างๆล้มละลาย ธุรกิจอุตสาหกรรมล้มเหลว แม้การ
แข่งขันในเวทีโลก ญี่ปุ่นก็ขึ้นมานำในทางเศรษฐกิจ แยกแล้วจะ
ทำอย่างไร เขาก็คิดค้นกระบวนการทำงานขึ้นมาใหม่ บอกว่า
วิธีทำงานแบบเดิม ที่แบ่งงานกันทำ แม้ว่าเคยได้ผลในยุคก่อน
แต่ปัจจุบันใช้ไม่ได้แล้ว ยุคนี้ถ้าจะให้ได้ผล จะต้องปรับเปลี่ยน

วิธีใหม่ คุณแฮมเมอร์ (Michael Hammer) กับเพื่อน ก็คิด reengineering ขึ้นมาเพื่อที่จะฟื้นฟูพวกบริษัท และกิจการธุรกิจอุตสาหกรรมในอเมริกาขึ้นมาให้กลับประสบผลสำเร็จ สามารถเอาชนะในเวทีการแข่งขันทางธุรกิจนี้แหละเก่งและสำคัญ แต่ที่เท่านั้นเอง คือแค่สนองความคิดในระบบเดิม

ส่วนแนวความคิดที่จะแก้ปัญหของโลกที่แท้จริง ยังไม่มีใครเดินหน้าไปได้เลย เช่น ความคิดในเรื่อง sustainable development (การพัฒนาที่ยั่งยืน) ก็มีแต่ความคิดและหลักการ แต่ปฏิบัติการไม่คืบหน้าจึงได้แค่เพียงนำเอาระบบ reengineering มาใช้เพื่อสนองแนวความคิดเดิมที่จะเอาชนะในระบบการแข่งขันแบบเก่า ทำอย่างไรจะเอาระบบวิธี reengineering ไปใช้ประโยชน์สนองระบบความคิดใหม่ที่จะแก้ปัญหของโลก ซึ่งขณะนี้ไม่มี นี่คือปัญหาของมนุษยชาติในปัจจุบันที่ว่าไม่พ้นทะเล

สำหรับสังคมไทยเรา เวลานี้ต้องคิดทั้งสองชั้นว่า ในการอยู่ในกระแสโลกาภิวัตน์ปัจจุบันทำอย่างไรสังคมไทยเราจะเอาชนะเขาได้ในการแข่งขัน ซึ่งอันนี้เราก็กังไม่ได้ เพราะเราดกอยู่ในกระแสค่านิยมของโลกปัจจุบัน ที่ว่าเป็นกระแสโลกาภิวัตน์แห่งระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมที่มุ่งเน้นการแข่งขัน “ทำอย่างไรจะชนะการแข่งขัน” ทุกชาติคิดอย่างเดียวกัน รวมทั้งประเทศไทยด้วย ก็จะต้องเอาชนะในการแข่งขัน อย่างน้อยไม่ให้ถูกครอบงำ นี่เป็นชั้นที่ ๑

แต่เอาชนะการแข่งขันอย่างเดียวไม่พอ จะต้องพัฒนาให้

เหนือการแข่งขันด้วย คือต้องขึ้นไปเหนือกระแสโลกาภิวัตน์ เพราะกระแสโลกาภิวัตน์ปัจจุบันนี้มีแนวโน้มที่จะนำโลกไปสู่หายนะมากกว่า อย่าไปนิยมชมชอบโลกาภิวัตน์ปัจจุบันนี้ เพราะโลกาภิวัตน์อยู่ได้กระแสนี้ทั้งหมด คือกระแสระบบการแข่งขัน กระแสการพัฒนาอุตสาหกรรมเพื่อการพัฒนาทางวัตถุ ภายใต้ระบบความคิดที่ถือว่าการพิชิตธรรมชาติเป็นความสำเร็จของมนุษย์ โดยใช้เทคโนโลยีเป็นเครื่องมือ

มนุษย์พิชิตธรรมชาติเพื่ออะไร เพื่อจะได้เอาธรรมชาติมาเป็นวัตถุดิบเข้าสู่กระบวนการผลิตด้วยอุตสาหกรรม มนุษย์จะได้มีสิ่งบริโภคพร้อมแล้วมนุษย์ก็มีความสุขจากการมีสิ่งเสพบริโภคพร้อม ความคิดที่ว่า เราจะมีสุขมากที่สุดเมื่อเสพมากที่สุดนั้น เป็นแนวคิดที่ครองโลกปัจจุบัน รวมเป็นฐานความคิดใหญ่ ๒ อย่าง คือ

๑. การพิชิตธรรมชาติเพื่อให้มนุษย์เป็นเจ้าใหญ่ มีอิสรภาพ โดยเป็นนายใหญ่เหนือธรรมชาติ

๒. มนุษย์จะมีความสุขมากที่สุดจากการเสพมากที่สุด
แนวความคิด ๒ อย่างนี้ ครอบงำโลกอยู่ในปัจจุบัน ว่าที่จริง พวกที่อยู่ในประเทศพัฒนาแล้วก็รู้ตัวแล้วว่า เวลานี้แนวความคิดพิชิตธรรมชาติได้ ก่อให้เกิดปัญหาคือธรรมชาติแวดล้อมเสีย เพราะฉะนั้นจะต้องแก้ไขปัญหานี้ว่าทำอย่างไรมนุษย์จะอยู่ได้ โดยที่วางแผนที่จะพิชิตธรรมชาติก็เปลี่ยนเป็นมาอยู่ร่วมกับธรรมชาติด้วยดี เรียกว่าอยู่ร่วมกันอย่างสันติกับธรรมชาติ เป็น

การพัฒนาแนวความคิดที่จะอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

แต่ก่อนนี้แนวคิดที่จะอยู่ร่วมกันอย่างสันตินั้นสำหรับใช้กับมนุษย์ด้วยกัน แต่เวลานี้เขาเอามาใช้กับธรรมชาติด้วย เมื่อจะอยู่ร่วมกันอย่างสันติกับธรรมชาติ ก็ต้องมองธรรมชาติอย่างไม่เป็นศัตรู ไม่มองมนุษย์แยกต่างหากออกจากธรรมชาติ แต่ให้มองมนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ เวลานี้ตะวันตกหันมาเน้นความคิดนี้กันมาก ดาราฝรั่งทางด้านเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม มักเขียนเน้นว่าต่อไปนี้ต้องให้มองมนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ เพราะอะไร เพราะฝรั่งแต่เดิม ๒ พันกว่าปีแล้ว ได้มองมนุษย์แยกต่างหากจากธรรมชาติ และคิดที่จะพิชิตธรรมชาติมาตลอด

อย่างไรก็ตาม มาถึงตอนนี้ฝรั่งก็เกิดความขัดแย้งกัน คือทั้งที่รู้ตัวว่าการที่จะแก้ปัญหของโลกได้ เราจะต้องเลิกแนวความคิดพิชิตธรรมชาติ เราจะต้องไม่เบียดเบียนธรรมชาติ ไม่ผลาญทรัพยากรธรรมชาติ ไม่สร้างมลภาวะ ไม่ทำธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมให้เสื่อมโทรม แต่กระแสการแข่งขันในระบบธุรกิจมันไม่อนุญาต เพราะการที่เราจะยิ่งใหญ่ในเวทีแข่งขันทางเศรษฐกิจเราจะต้องใช้ทรัพยากรมากจะต้องมีระบบอุตสาหกรรมจะต้องระบายสินค้า แต่อุตสาหกรรมหนัก ใช้ทรัพยากรธรรมชาติมาก และก่อมลภาวะมาก ก็เอาแค่พันตัวก่อน ปัญหาของโลกก็ผุดไว่ก่อน จึงหาทางขยับขยายโดยตัวเองไม่ทำในประเทศของตนเอง แต่ย้ายอุตสาหกรรมหนักไปยังประเทศที่ด้อยพัฒนา ให้พวกนั้นรับเคราะห์ไป แต่จะอย่างไรก็ตาม เมื่อ

ผลิตออกมา และเมื่อบริโภค ปัญหาสิ่งแวดล้อมก็เป็นปัญหาร่วมกันของโลกทั้งหมด

นี่เป็นตัวอย่างปัญหาของโลกปัจจุบัน วิชาการศึกษาทั่วไปจะมองแค่ที่จะตามค่านิยมของโลก ในการเอาชนะการแข่งขันในเวทีโลก ในระบบการแข่งขันของระบบธุรกิจอุตสาหกรรมจึงไม่พอ แต่จะต้องมองกว้างเลยต่อไปอีกว่า ทำอย่างไรจะก้าวไปสู่การแก้ปัญหาของโลก เพื่อสร้างสรรค์อารยธรรมที่แท้ของมนุษยชาติให้สำเร็จ ซึ่งเป็นปัญหาที่ตอนนี้ประเทศต่าง ๆ ก็ติดขัดกันทั้งนั้น

ในการที่จะทำอย่างนี้ได้สำเร็จ คนไทยเรามีความพร้อมแค่ไหน แม้แต่ในระดับที่ ๑ ที่ว่าพร้อมจะเอาชนะในเวทีการแข่งขันหรือไม่ ไม่ต้องถึงระดับโลกหรอก เพียงแค่ในภูมิภาคนี้ คนของเรามีคุณภาพพอที่จะเอาชนะใหม่ในการแข่งขันกับประเทศเพื่อนบ้าน คนที่จะเอาชนะได้จะต้องมีคุณภาพอย่างไร แล้วดูภูมิหลังของเราว่า เรามีความพร้อมแค่ไหน คนของเราขณะนี้มีความพออย่างไร

ในสภาพแวดล้อมปัจจุบันแห่งโลกาภิวัตน์ เรามองเน้นไปที่ความเจริญต่าง ๆ โดยเฉพาะความพรั่งพร้อมทางวัตถุ ที่ทำให้มีความสะดวกสบาย แต่พอมองมาที่สภาพของจิตใจ ในแง่ที่ว่าชอบสะดวกสบาย ก็ปรากฏว่าแนวโน้มของคนไทยจะเป็นไปในทางที่อ่อนแอลง เป็นคนใจเสาะเปราะบาง ชอบหวังพึ่งปัจจัยภายนอก และถ้าย้อนถอย หนีสังคมในระบบการแข่งขันนี้ หนีว่าในสังคมย่อยของประเทศไทย หรือกว้างออกไปจนกระทั่งถึง

เวทีโลกก็ตาม ระบบชีวิตและสังคมปัจจุบันมีความซับซ้อนมาก คนอ่อนแอจะอยู่ไม่ได้ จะทนไม่ไหว ยิ่งถ้าจะเอาชนะเขา ก็ยิ่งต้องมีความเข้มแข็ง จึงเกิดมีกระแสขัดแย้งในตัวเอง ซึ่งเป็นปัญหาในการพัฒนามนุษย์

จะปรับตัวอย่างไร ไทยจึงจะฟื้นตัวทัน

ที่พูดนี้หมายความว่า สภาพแวดล้อมทางวัตถุปัจจุบันมีความพร้อมพร้อมสะดวกสบาย ชีวิตในยุคนี้ เป็นชีวิตยุคกดปุ่ม ฝรั่งบอกว่า เตี้ยนี้ ใช้แต่กลัมนิ้ว ไม่ต้องใช้กล้ามเนื้อ สมัยก่อนเราจะทำอะไรลำบาก ต้องใช้กล้ามเนื้อมาก เวลานี้ไม่ต้องใช้กล้ามเนื้อ ใช้แค่กลัมนิ้ว กดปุ่มเขาก็ได้แล้ว ในสภาพเช่นนี้ คนที่เห็นแก่ความสะดวกสบายจะอ่อนแอลง ไม่อยากทำอะไร อยากทำแต่ง่าย ๆ พบอะไรก็ไม่อยากทำ ไม่อยากสู้ มีปัญหาอะไรก็ไม่อยากคิดแก้ไข แต่พร้อมกันนั้น ระบบชีวิตและระบบสังคมก็ซับซ้อนยิ่งขึ้น ทำให้คนจะต้องมีความเข้มแข็งขึ้น เมื่อสภาพแวดล้อมทางวัตถุทำให้คนอ่อนแอลง คนที่เป็นผลผลิตของสังคมนั้นก็จะสู้กับระบบความซับซ้อนในชีวิตและสังคมไม่ได้ พออ่อนแอ สู้ระบบในสังคมของตนเองก็ไม่ไหว ยิ่งออกไปในระบบการแข่งขันของเวทีโลกก็ยิ่งไม่ไหว จะต้องแก้ไขให้คนที่อ่อนแอนั้นเป็นคนที่เข้มแข็งให้ได้

มีสิ่งสำคัญหลายอย่างที่แสดงว่าคนไทยเรามีความอ่อนแอ เราจะต้องพร้อมที่จะพัฒนาคนของเราขึ้นมา เริ่มตั้งแต่สภาพ

แวดล้อมเดิมในสังคมไทยที่มีความอุดมสมบูรณ์ “ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว” ก็ทำให้คนไทยมีจิตใจโน้มไปในทางเห็นแก่ความสะดวกสบาย ต่อไปประการที่สอง ในยุคที่แล้งมาเมื่อเริ่มติดต่อกับตะวันตก (ที่จริงต้องว่าเมื่อแรกที่ฝรั่งเข้ามา) เราได้รับเทคโนโลยีสำเร็จรูปโดยไม่ต้องผลิต และเป็นเทคโนโลยีสำเร็จรูปประเภทบริโภค ซึ่งก็มาเสริมความสะดวกสบายให้แก่เรา ทำให้คนไทยสะดวกสบายยิ่งขึ้น เลยมีความโน้มเอียงที่จะเห็นแก่ความสะดวกสบาย และอ่อนแอลงไปอีก

สภาพภูมิหลังนี้ต่างจากสังคมตะวันตกที่ว่าธรรมชาติแวดล้อมบีบคั้นกว่าเรา และเทคโนโลยีก็เป็นเทคโนโลยีที่เขาผลิตจากน้ำมือหรือฝีมือของเขา เขาผลิตมันขึ้นมา และพัฒนาเทคโนโลยีมากกว่าจะสำเร็จสักอย่างเป็นเวลาร้อยๆ ปี เทคโนโลยีที่กว่าจะผลิตมาสำเร็จอย่างที่เห็นในสภาพปัจจุบันนี้ ที่ได้เห็น ว่าเจริญอย่างนี้ ต้องผ่านช่วงของการเพียรพยายามคิดค้นสร้างสรรค์มาเป็นร้อยๆ ปี ฝรั่งต้องผ่านทั้งวัฒนธรรมวิทยาศาสตร์ เพราะเขาอาศัยวิทยาศาสตร์มาสร้างเทคโนโลยี และพัฒนาวิทยาศาสตร์ขึ้นมาพร้อมกับการเพาะนิสัยใฝ่รู้ มีความคิดเป็นเหตุเป็นผล ชอบทดลอง ชอบพิสูจน์ และต้องผ่านกระบวนการอุตสาหกรรม เพื่อทำการผลิตด้วยอุตสาหกรรม จนเกิดมีวัฒนธรรมอุตสาหกรรม แห่งความขยันอดทนบากบั่นสู้สิ่งยาก ฝรั่งต้องพัฒนาอุตสาหกรรมมาเป็นร้อยๆ ปี กว่าจะพัฒนาเทคโนโลยีอย่างนี้ได้ และเอาเทคโนโลยีนี้ไปใช้ในการพัฒนา

อุตสาหกรรมนั้นด้วย

จะเห็นว่าเทคโนโลยีในประเทศตะวันตกที่พัฒนามาถึงขนาดนี้นั้น มีความหมายว่าได้ผ่านกระบวนการสร้างสรรค์พัฒนามาด้วยวัฒนธรรมวิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมอุตสาหกรรม ที่ทำให้เขาได้นิสัยจิตใจเป็นคนใฝ่รู้และรู้สิ่งที่ยาก มีความเข้มแข็ง ขยันหมั่นเพียร เป็นนักคิดและเป็นนักผลิต ซึ่งตอนนี้เพิ่งกำลังมาตกต่ำเสื่อมถอยลง

เวลานี้ฝรั่งเองก็กำลังโอดครวญว่า คนรุ่นใหม่ของเขา ซึ่งเกิดมาท่ามกลางความพรั่งพร้อม ก็เห็นแก่ความสะดวกสบาย เป็นคนหยาบโหยง ลำราวย แต่มันิสัยที่เขาได้มาเป็นร้อยปีนั้นก็ยังคงอยู่พอสมควร

การที่เราเสียเปรียบก็เพราะว่า หนึ่งในน้ำมีปลาในนามีข้าวสอง ได้ใช้เทคโนโลยีสำเร็จรูป โดยตัวเองไม่ต้องผลิต ไม่ผ่านกระบวนการพัฒนาวิทยาศาสตร์และอุตสาหกรรมมา จึงไม่ได้นิสัยใฝ่รู้-สู้สิ่งยาก สาม แกรมวัฒนธรรมน้ำใจที่คอยช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกันอีก ไม่เหมือนวัฒนธรรมฝรั่งแบบตัวใครตัวมันที่ต้องรับผิดชอบตัวเอง ถือกฏเกณฑ์กติกาซึ่งทำให้ต้องดิ้นรน ขวนขวาย วัฒนธรรมน้ำใจของไทยเราที่พร้อมจะช่วยเหลือกันเมื่อใช้โดยประมาท ก็ทำให้คนจำนวนมากอ่อนแอ คอยหวังพึ่งผู้อื่น ไม่พึ่งตนเอง แล้วมาปัจจุบันนี้ สี่ เรายังหวังพึ่งสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ไสยศาสตร์อะไรต่างๆ อีก ไม่อยากเผชิญความยากลำบาก ไม่อยากคิดแก้ปัญหา ก็ไปหาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้ท่านช่วย เอาเครื่อง

เช่นสังเวทียไปอ้อนวอนท่านเพื่อให้ท่านช่วยทำแทน ซึ่งขอเรียกว่าระบบถ่ายโอนภาระ คือโอนภาระจากตัวเองไปให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ทำให้

คนไทยชอบสะดวกสบาย ไม่ต้องพยายาม ไม่เป็นคนหมั่นเพียร ขาดความใฝ่รู้-สู้สิ่งยาก เป็นคนไม่มีความเข้มแข็ง ต้องระวังให้ดี นี่เป็นเรื่องที่ใหญ่มากสำหรับสังคมไทย ถ้าจะเอาชนะในเวทีการแข่งขันของโลก เราจะต้องเป็นคนเข้มแข็ง ใฝ่รู้-สู้สิ่งยาก นี่เป็นหน้าที่อย่างหนึ่งของวิชาศึกษาทั่วไปที่จะต้องทำให้ได้

เราจะต้องมีจุดเน้น เช่นว่า สำหรับภาคทะเลของยุคนี้ สังคมไทยเป็นอย่างไร โดยทะเลก็คือสังคมไทยของเราในประชาคมโลก โดยทะเล ก็คือสภาพและสถานการณ์ปัจจุบัน ภูมิหลังของคนไทยเป็นอย่างไร เราจะแก้ไขเตรียมคนของเราอย่างไร เราจะให้คนของเราเป็นอย่างไร หรือเราต้องการคนอย่างไร นี่ก็ระดับหนึ่ง

ส่วนในอีกระดับหนึ่ง คือทะเลระดับโลก ความเป็นสากลของปัจจุบัน ยังใช้ไม่ได้ เพราะเป็นโลกาภิวัตน์ที่มีปัญหา เราจะต้องสร้างมนุษยชาติ และสร้างสรรค์อารยธรรมของโลกใหม่ ให้เป็นอารยธรรมที่ยั่งยืน

เรื่องนี้เป็นเรื่องที่ใหญ่มาก เราไม่มีเวลาที่จะลงรายละเอียด แม้แต่เรื่องความใฝ่รู้-สู้สิ่งยาก ก็มีปัญหายิบมาแม้กระทั่งประชาธิปไตย เวลานี้เราจะสร้างประชาธิปไตยให้สำเร็จได้อย่างไร

ถ้าคนไทยเรายังมัวแต่หวังพึ่งสิ่งศักดิ์สิทธิ์ มีแนวโน้มด้านจิตใจที่จะไม่พึ่งตนเอง เวลาจะทำอะไร ไม่ใช่ปัญญาพิจารณาคิดแก้ปัญหา แต่เอาภาระไปโยนให้กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ จิตที่หวังพึ่งสิ่งศักดิ์สิทธิ์นี้เป็นการหวังพึ่งอำนาจดลบันดาลจากภายนอก

ผู้มีอำนาจภายนอกอย่างหนึ่งก็คือ อำนาจเหนือธรรมชาติ และอย่างที่สองคืออำนาจของมนุษย์ที่มีอิทธิพลความยิ่งใหญ่ แต่จิตใจที่หวังพึ่งอำนาจภายนอกทั้งสองอย่างนี้ จะเป็นจิตใจแบบเดียวกัน คือ เวลาทำอะไรก็ไม่ต้องคิดไม่ต้องพยายามเอง แต่ให้ผู้มีอำนาจคิดให้ทำ ให้ แทนที่จะพึ่งตนเองและใช้ปัญญา เมื่อเป็นอย่างนี้การพัฒนาสังคมประชาธิปไตยจะสำเร็จได้อย่างไร

เรื่องที่ว่ามานี้สัมพันธ์กันหมด ถ้าเราพัฒนาคนไม่สำเร็จ ประชาธิปไตยก็ไม่สำเร็จ เวลานี้ในสังคมไทย คนไม่ยากใช้ความคิดของตนเอง ไม่ยากใช้ความเพียรพยายามของตนเอง แต่ไปหวังพึ่งอะไรต่อมิอะไรภายนอก อำนาจเร้นลับบ้าง อำนาจไม่เร้นลับบ้าง อำนาจมนุษย์บ้าง อำนาจเหนือธรรมชาติบ้าง

ในด้านผลที่ต้องการ ก็โยนไปให้อำนาจภายนอกบันดาลให้ ส่วนในด้านเหตุปัจจัยว่าเป็นเพราะอะไรและเพราะใครก็ขัดทอดกัน ชัดกันไปชัดกันมา ชัดจนทुरुตันไปด้วยกัน เรื่องนี้มีข้อปลีกย่อยที่จะพูดกันในรายละเอียดมากมาย

ขออย่าว่า ต้องมีแนวความคิด และมีจุดมุ่งหมายทั้ง ๒ ชั้น ที่ว่า ทั้งโดยกาละ และเหนือกาละ ทั้งโดยเทศะ และเหนือเทศะ ทั้งเพื่อความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ และเพื่อความเป็นมนุษย์ที่มี

ประสิทธิภาพท่ามกลางสภาพเฉพาะหน้า

นอกจากนั้นเราจะต้องได้ทั้งชั้นที่ ๑ รู้เขาได้ในเวทีการแข่งขันของโลก ตามทันโลก ชนะเขาได้ และชั้นที่ ๒ ต้องเหนือการตามโลก เหนือกระแสโลกาภิวัตน์ปัจจุบัน เหนือการแข่งขัน เพราะว่าโลกปัจจุบันนี้มีไอ้เพียงย้งเข้าไม่ถึงสันติสุข แต่กลายเป็นโลกในยุคที่เสี่ยงภัยพิบัติมากที่สุด และในการแก้ปัญหา นั้น แม้แต่ประเทศที่พัฒนานำสูงสุดแล้วยังติดกันอยู่ ยังคิดไม่ออก ยังหาทางกันอยู่ หรือแม้บางทีเห็นทางบ้างแล้ว ก็ทำไม่ได้ตามที่รู้เห็น เพราะฉะนั้นถ้าเราจะตามเขาอยู่ ไม่มีทางแก้ปัญหาลงโลกและของมนุษยชาติได้ เราจะต้องเหนือขึ้นไป จะต้องมียะไรที่คิดได้ดีเหนือกว่าที่เขารู้และทำได้ในปัจจุบัน

พัฒนาทั้งให้เป็นคนไทยและให้เป็นคนที่สร้างสรรค์อารยธรรม

ในแง่จุดหมายระยะยาว การศึกษาจะต้องพัฒนาคนให้เป็นคนเต็มคน ผู้มีชีวิตที่สมบูรณ์ ให้เป็นบุคคลที่พัฒนาแล้วทั้งด้านพฤติกรรม ไม่ว่าจะเป็นพฤติกรรมในการสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางวัตถุ (รวมทั้งธรรมชาติ) หรือพฤติกรรมในการสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางสังคมคือเพื่อนมนุษย์ ทั้งด้านจิตใจและด้านปัญญา อย่างน้อยให้ได้คุณสมบัติเหล่านี้ในฉบับง่ายที่พูดได้สั้นๆว่า ให้เป็นคนที่มี *เก่ง ดี และมีความสุข*

ขอยกเป็นข้อสรุปว่า จะต้องผลิตคน ให้ได้คุณสมบัติทั้ง ๓ อย่าง คือ หนึ่ง *เก่ง* สอง *ดี* สาม *มีความสุข* ไม่ใช่จะเน้นเก่ง

อย่างเดียว เน้นเก่งไม่พอ ต้องดีด้วย แต่ดีก็ยังไม่พอ ต้องมีความสุขด้วย

เวลานี้แม้แต่เก่งเราก็กังไม่ได้ อย่าไปนึกว่าเราเก่งแล้ว เดิมนั้นเน้นที่เก่ง แต่ต่อมาเราบอกว่าไม่ถูก ต้องมีดีด้วย เสร็จแล้วเราก็เพิ่มจุดเน้นว่าดีด้วยเหมือนกับว่าตัวเองเก่งแล้ว แต่หันไปดูที่ว่าเก่งนั้น เก่งพอที่จะเอาชนะในเวทีการแข่งขันโลกใหม่ตอบได้เลยว่าเดี๋ยวนี้ก็ยังเก่งไม่พอ และดีก็ต้องเข้ามาเพื่อให้ความเก่งเป็นไปในทางสร้างสรรค์ แล้วเพื่อให้ความเก่งและความดีมันคงยั่งยืนก็ต้องมีความสุข เพราะถ้าไม่มีความสุขความดีไม่มีทางยั่งยืน

ถ้าเด็กสำเร็จการศึกษาไปไม่มีความสุขเป็นคุณสมบัติในตัว ก็จะเป็นนักหาความสุข ก็จะเข้าระบบฝันอเมริกัน (American dream) ฝรั่งอเมริกันพัฒนาประเทศมาเป็นร้อยๆ ปี เขามีฝันอเมริกัน ซึ่งประการหนึ่งก็คือ การแสวงหาความสุข แต่เป็นความสุขที่อยู่ข้างนอก วัฒนธรรมของเขามีแนวความคิดหลักประการเดียว คือถือว่าความสุขอยู่ที่การเสพวัตถุ นึกว่ามีวัตถุพร้อมแล้วก็มีมีความสุขที่สุด อย่างที่ว่าเมื่อสักครู่นี้

ทีนี้เมื่อเป็นนักแสวงหาความสุขก็ต้องกลายเป็นคนขาดความสุข คนที่หาความสุข คือคนที่ขาดความสุข ถ้าสำเร็จการศึกษาไป ไม่มีความสุขในตัวเอง แต่เป็นผู้มีความสามารถในการหาความสุข ก็โอดแค้นไปในสังคมด้วยความหิวโหยกระหายความสุข เมื่อหิวโหยกระหายความสุข หาความสุขให้

กับตนเอง ก็ต้องเบียดเบียนสังคม ก่อความเดือดร้อน เพราะฉะนั้นจะต้องสร้างความสุขให้เป็นคุณสมบัติในใจของเขา

การศึกษาจะต้องทำหน้าที่นี้ให้ได้ คือ เมื่อเรียนอยู่ก็ต้องมีความสุขเป็นคุณสมบัติในใจ เมื่อเขามีความสุข ถ้าเขาเป็นคนเก่ง เมื่อออกไปในสังคม เขาไม่ต้องเบียดเบียนคนอื่นในการหาความสุข เขาก็สามารถระบายความสุขออกไป คนที่มีความทุกข์ก็ระบายทุกข์ คนที่มีความสุขก็ระบายความสุขให้แก่สังคม และใช้ความเก่งในการสร้างสรรค์เพื่อประโยชน์สุขร่วมกันทั่วสังคม

เพราะฉะนั้นจะต้องสร้างคนให้มีคุณสมบัติทั้ง ๓ คือ **ทั้ง เก่ง ดี และ มีความสุข**

พร้อมกันนั้นในกระบวนการนี้ก็ต้องสร้างคุณสมบัติที่เน้นเป็นพิเศษ ซึ่งจะต้องทำให้ได้ สำหรับกาละ และเทศะที่เป็นอยู่เฉพาะหน้า คือ ความ **ใฝ่รู้-ใฝ่สิ่งยาก** หรือขยายให้เต็มว่า **ใฝ่รู้** (วัฒนธรรมวิทยาศาสตร์) **ใฝ่สร้างสรรค์** (วัฒนธรรมเทคโนโลยีในความหมายที่แท้) และ **ใฝ่สู้สิ่งยาก** (วัฒนธรรมอุตสาหกรรมการ) อย่างน้อยเพื่ออยู่ได้ดีในสภาพโลกาภิวัตน์ปัจจุบัน และเอาชนะการแข่งขันให้ได้

ทั้งนี้ จะต้องระลึกตลอดเวลาว่า การศึกษาจะต้องให้คนก้าวไปไกลกว่านั้น คือมิใช่เพียงพัฒนาเขาให้เป็นทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณภาพและมีประสิทธิภาพ เพื่อหนุนการพัฒนาเศรษฐกิจด้วยการเพิ่มผลผลิตเป็นต้นเท่านั้น แต่จะต้องพัฒนาเขาในฐานะเป็นตัวคน ให้เป็นบัณฑิต ผู้มีชีวิตที่งดงาม เป็นอยู่

ด้วยปัญญาอย่างรู้เท่าทันโลกและชีวิต มีจิตโปร่งใส เป็นสุข

ความรู้เท่าทันนั้น รวมทั้งรู้ข้อดีข้อเสีย ส่วนดีส่วนด้อย ของวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และอุตสาหกรรม ที่พูดถึงไปแล้ว นั้นด้วย เพื่อก้าวไปสู่การแก้ปัญหาที่แท้จริงของโลก อันอยู่สูง ไกลเกินกว่าที่ระบบการแข่งขันของโลกปัจจุบันจะเอื้อมถึง เพื่อจะสร้างสรรค์อารยธรรมที่ยั่งยืนของมนุษยชาติให้สำเร็จได้ต่อไป

ในส่วนรายละเอียดเกี่ยวกับเรื่องของการพัฒนาคน เช่นว่า ทำไมสังคมไทยเราจึงสร้างคนมาได้แบบนี้ให้มีระบบน้ำใจ ระบบวัฒนธรรมช่วยเหลือเกื้อกูล แล้วระบบนี้มีคุณมีโทษ มีข้อดี และข้อบกพร่องอย่างไร เราผิดหรือ หรือเราเพียงแต่ไม่ครบ บางที่เราคิดว่าเราผิด เรานึกว่าสังคมฝรั่งดี เพราะสังคมฝรั่งตัวใครตัวมัน ทำให้คนเข้มแข็ง ดังนี้ เป็นต้น ยังมีอะไรที่ควรจะพูดอีกมาก

ในที่นี้จะเพียงตั้งข้อสังเกตว่า ถ้าเรามองว่าสิ่งหนึ่งดี สิ่งหนึ่งไม่ดี สิ่งหนึ่งถูก สิ่งหนึ่งผิด เราอาจจะพลาด เพราะการมองเพียงสิ่งหนึ่งดีหรือไม่ดียังไม่พอ สิ่งหนึ่งไม่ดี แต่อีกด้านหนึ่งอาจจะดี ทำอย่างไรจึงจะสมบูรณ์ ต้องเติมให้เต็ม นี่เป็นจุดสำคัญ โดยมากวิธีคิดของคนออกมา ๒ อย่าง เป็นสุดขั้ว คือ ผิดกับถูก พอสิ่งนี้ผิด ไม่เอาแล้ว พอถือว่าผิด อีกสิ่งหนึ่งต้องถูก คิดว่าสิ่งนั้นถูกสมบูรณ์แล้ว แต่เปล่า สิ่งนั้นถูกก็ไม่จริง สิ่งที่ดีก็ไม่จริง ว่าโดยสมบูรณ์ไม่เต็มทั้งคู่ ฉะนั้นต้องมีวิธีคิดเพื่อที่จะทำให้เกิดองค์รวมที่สมบูรณ์ ในที่นี้หมดเวลาพูด เพราะ

ฉะนั้นจึงขอฝากไว้เป็นแง่คิดต่อไป

เรื่องการศึกษาทั่วไปเป็นเรื่องสำคัญดังที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น ท่านที่ดำเนินการเกี่ยวกับวิชาการนี้สำคัญมาก มีความรับผิดชอบสูง เพราะอย่างที่ว่าเมื่อสักครู่นี้ว่า คนที่จะสำเร็จการศึกษาทั่วไปนั้นเป็นบัณฑิต คนที่จะสอนบัณฑิตได้ต้องเป็นนักปราชญ์

ขออนุโมทนาทุกท่านที่มาประชุม ขอให้การประชุมนี้ ซึ่งมีเป้าหมายเป็นกุศล เป็นความดีงาม จงสัมฤทธิ์ผลด้วยดี เพื่ออำนวยประโยชน์สุขแก่สังคมและมวลมนุษยชาติ ขอทุกท่านจงประสบความสำเร็จโดยทั่วกัน

มูลนิธิพุทธธรรม

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ออกใบอนุญาตให้ ณ ๑๔ ก.ค. ๒๕๒๙

เลขที่อนุญาตที่ ต. ๔๓๙/๒๕๒๙

กรุงเทพมหานคร ออกใบอนุญาตให้ ณ ๓ มิ.ย. ๒๕๓๐ เลขทะเบียนลำดับที่ ๓๖๐๒

คณะกรรมการ

๑. นายชงยุทธ์ ณะประ	ประธาน		
๒. อ.กาญจนา บุญนา	กรรมการ	๓. นางบุบผา คณิศกุล	กรรมการ
๔. นายปัญญา วิจิณสาร	กรรมการ	๕. นางชุติมา ณะประ	กรรมการ
๖. Mr. Bruce Evans	กรรมการ		

วัตถุประสงค์

๑. ศึกษา ทำนุบำรุง ส่งเสริม และเผยแผ่พระพุทธศาสนา อันเป็นศาสนาประจำชาติไทย ให้เป็นไปอย่างถูกต้องตามหลักการเดิมแท้ของพระพุทธเจ้า โดยเฉพาะอย่างยิ่งเพื่อนำพระพุทธศาสนาเป็นหลักในการพัฒนาทั้งส่วนบุคคลและสังคม
๒. ให้การสงเคราะห์ทั้งทางจิตใจ และวัตถุ แก่ประชาชนทั่วไป ผู้มีความจำเป็น หรือเดือดร้อน
๓. ศึกษา ทำนุบำรุง ส่งเสริม และเผยแผ่ขนบธรรมเนียมประเพณี ศีลธรรมและวัฒนธรรมอันดีงามของไทย ซึ่งมีรากฐานมาจากพระพุทธศาสนา
๔. ร่วมมือกับองค์การการกุศลอื่นๆ เพื่อสาธารณประโยชน์ หรือดำเนินการเพื่อสาธารณประโยชน์
๕. ไม่ดำเนินการเกี่ยวข้องกับการเมืองแต่ประการใด

ฉื่อยฉฉฉฉ

มูลนิธิพุทธธรรม ก่อตั้งขึ้นในปี พ.ศ. ๒๕๓๐ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อเผยแผ่พระสัทธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าให้แพร่หลายออกไปในวงกว้างด้วยรูปแบบต่างๆ

๑. การเผยแผ่หนังสือธรรมะ มูลนิธิพุทธธรรมได้จัดพิมพ์หนังสือที่มีสาระประโยชน์ และทรงคุณค่าออกมาอย่างต่อเนื่อง ทั้งภาษาไทย และภาษาอังกฤษ โดยแบ่งสรรให้มีทั้งส่วนสำหรับจำหน่าย และส่วนที่แจกเป็นธรรมทาน

๒. โครงการหนังสือธรรมะภาษาอังกฤษ ได้แปลจากหนังสือภาษาไทยที่สรวแล้ว เช่น พุทธธรรม พุทธศาสนาในฐานะเป็นรากฐานของวิทยาศาสตร์ และเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ ธรรมานุญชีวิต ของพระธรรมปิฎก (P. A. Payutto) และจัดส่งไปเผยแพร่ในประเทศต่างๆ

ในสถานการณ์ปัจจุบัน งานอาสาสมัครรายบุคคล แม้จะทำได้ด้วยความเสียสละอย่างยิ่ง ก็ไม่เพียงพอและไม่ทันการ งานบุกเบิกที่สำคัญและงานที่ต้องทำในปริมาณมาก ดังเช่นโครงการหนังสือธรรมะภาษาอังกฤษ และการแจกหนังสือธรรมทานจะเป็นไปได้และคงอยู่ยืนนาน จำเป็นจะต้องจัดตั้งเป็นองค์กรที่เข้มแข็ง โดยมีฐานทั้งด้านการบริหาร กำลังคน กำลังทุน และอุปกรณ์รองรับอย่างมั่นคง มูลนิธิพุทธธรรมเห็นตระหนักในเหตุผลดังกล่าวนี้ จึงได้ดำเนินงานในรูปที่ถาวรข้างต้น และจะขยายกิจการในแนวทางที่กล่าวนี้ยิ่งขึ้นต่อไป เพื่อให้พุทธธรรมนำชีวิตและสังคมมนุษย์สู่สันติสุขได้อย่างแท้จริง

ผลงานหนังสือธรรม มุลนิธิพุทธธรรม

ปี พ.ศ. ลำดับ	รายชื่อหนังสือ	ผู้แต่ง
๒๕๓๗	๑. จะพัฒนาคนกันได้อย่างไร	พระธรรมปิฎก
	๒. พุทธวิธีแก้ปัญหาเพื่อศตวรรษที่ ๒๑	-
	๓. เมืองไทยจะวิกฤตถ้าคนไทยมีศรัทธาไว้บริด	-
	๔. True Freedom	Ajahn Jagaro
	๕. Dependent Origination, the Buddhist Law of Conditionality	พระธรรมปิฎก
	๖. Buddhist Economics,	-
	๗. Venerable Father, A life with Ajahn Chah	Paul Breiter
	๘. Getting to Know Buddhism	Sunthorn Plamintr Ph.D.
	๙. ชีวิตที่สมบูรณ์	พระธรรมปิฎก
	๑๐. พุทธกรรมใดควรไว้อาลัย	-
	๑๑. คนไทยกับปาว	-
	๑๒. รักษาใจยามป่วยไข้	-
	๑๓. ข้อคิดชีวิตพระเถระ	-
	๑๔. ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะศาสนาประจำชาติ	-
	๑๕. รัฐกับพระพุทธศาสนา ถึงเวลาชำระล้างหรือยัง	-
	๑๖. ลักษณะแห่งพระพุทธศาสนา	-
	๑๗. คุณธรรมนำจิตสำนึกของสังคมไทย	-
	๑๘. สันติภาพในธรรมไทย บนฐานแห่งการศึกษาที่แท้	-
	๑๙. ทำอย่างไรจะหาญโกรธ	-
	๒๐. นิพพาน-อนัตตา	-
๒๕๓๘	๑. ธรรมบัญญัติ	พระธรรมปิฎก
	๒. ความรักจากาเลนไลน์ สุดสวยเป็นไทย	-
	๓. บทกวีที่เกี่ยวกับพระธรรมปิฎก	โดย : ศร.สูงนร พลวัฒน์ศรี
	สัมภาษณ์ วรธรรมและเรียนธรรม	และ ฐิติมา ธนประ
	๔. การศึกษาเพื่อสันติภาพ	พระธรรมปิฎก
	๕. Buddhist Solutions for the twenty-first century	P.A. PAYUTTO
	๖. The Dawn of the Dhamma	Venerable Sucitto
	๗. การสร้างสภะประชาธิปไตย	พระธรรมปิฎก
	๘. คนไทย หลงทางหรือไร	-
	๙. การพัฒนาจริยธรรม	-
	๑๐. เมืองไทยจะวิกฤต ถ้าคนไทยมีศรัทธาไว้บริด	-
	๑๑. สิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือศรัทธาปฏิบัติ	-
	๑๒. ปฏิบัติธรรมให้ออกทาง	-
	๑๓. ภาษา วรธรรม และวัฒนธรรมไทยท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของโลก	-
	๑๔. ท่านเจ้า: สติเตือนอย่างไร	-
	๑๕. พุทธวิธีแก้ปัญหาเพื่อศตวรรษที่ ๒๑	-
	๑๖. ธรรมะสำหรับผู้สูงอายุ	-
	๑๗. วินัย เรื่องใหญ่กว่าที่คิด	-
	๑๘. นรก-สวรรค์ สำหรับคนรุ่นใหม่	-
	๑๙. จรรยาบรรณของข้าราชการ	พระเมธีธรรมาภรณ์
	๒๐. ธรรมะกับการอนุรักษ์รักษาสีและวัฒนธรรม	-
	๒๑. สร้างพื้นที่ให้เป็นจริง	-
๒๕๓๙	๑. ใค้ศึกษาให้ใช้ชีวิตประจำวัน	พระเมธีธรรมาภรณ์
	๒. การควบคุมสติจากฐาน	-
	๓. คุณธรรมสำหรับนักบริหาร	-
	๔. ศรัทธาที่คือธรรมะ	-
	๕. สติในชีวิตประจำวัน	-
	๖. กรรมและการปฏิบัติ	-
	๗. พระพุทธศาสนาในยุคโลกาภิวัตน์	-
	๘. การปกครองคณะสงฆ์ไทย	-
	๙. สถานการณ์พระพุทธศาสนา : หลักทฤษฎะเป็นที่ยอมรับ	พระธรรมปิฎก
	๑๐. ธรรมกับการศึกษาของไทย	-
	๑๑. กรรมกับโรคพิษสุราเรื้อรัง	-
	๑๒. การพัฒนาที่ยั่งยืน	-
	๑๓. ความเห็นเกี่ยวกับคตินิยมของหลวงปู่ชา	-
	๑๔. รักษาใจ เมื่อยามป่วยไข้	-
	๑๕. สถานการณ์พระพุทธศาสนา กระแสโลกาภิวัตน์	-
	๑๖. จากจิตวิทยาสู่จิตภาวนา	-
	๑๗. เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ	-
	๑๘. เรื่องที่คนไทยควรรู้เข้าใจให้ถูก	-
	๑๙. วัฏสงสาร เลื่อนลอยหรือเพื่ออะไร	-
	๒๐. อมฤตพจนาน	-

ปี พ.ศ.	ลำดับ	รายชื่อหนังสือ	ผู้แต่ง
๒๕๓๙	๒๑.	ศาสนาและเราชาว	พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต)
	๒๒.	ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะศาสนาประจำชาติ	-
	๒๓.	การศึกษาเพื่ออารยธรรมที่ยั่งยืน	-
	๒๔.	ข้อคิดชีวิตทางกรรม	-
	๒๕.	รัฐกับพระพุทธศาสนา ถึงเวลาชำระล้างหรือยัง	-
	๒๖.	ลักษณะแห่งพระพุทธศาสนา	-
	๒๗.	นิพพาน-อนัตตา	-
	๒๘.	ท่ามกลางมีความสุข	พระเนริธรรมภรณ์
	๒๙.	ธรรมมงคลแห่งชีวิต	(ประยูร ธมฺมจิตฺโต)
	๓๐.	พระพุทธประวัติ	-
	๓๑.	เจริญบุญเจริญธรรม	พระธรรมปิฎก
	๓๒.	งานที่ได้อะไร คนที่เป็นสุข	(ป. อ. ปยุตฺโต)
	๓๓.	รวมกับการพัฒนาชีวิต	-
	๓๔.	มาตรฐานชีวิตของชาวพุทธ	-
	๓๕.	พรตลอดปี ชีวิตดีตลอดไป	-
	๓๖.	อนุทินธรรมะ อารมย์สำหรับ ๓๕๖ วัน	พระราชวรานันท์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต)
	๓๗.	The Great Discourse on Not Self	Venerable Mahasi Sayadaw
	๓๘.	The Great Discourse on the Turning of the Wheel of Phamma	-
๒๕๔๐	๑.	โกที ภิกขุได้วัฒนธรรมแห่งปัญญา	พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต)
	๒.	การสร้างสรรพ์ปัญญาเพื่ออนาคตของมนุษยชาติ	-
	๓.	ชีวิตหนึ่งเท่านี้ สร้างความดีได้อันใด	-
	๔.	เล่าเรื่องให้โยมฟัง ชุดที่ ๑ "พระอริยสงฆ์สาวก"	-
	๕.	เล่าเรื่องให้โยมฟัง ชุดที่ ๒ "วัฒนธรรมปัญญา"	-
	๖.	ธรรมะฉบับโยมยัด	-
	๗.	วิเทศศาสนกิจของพระพุทธศาสนา	พระราชวรานันท์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต)
	๘.	อภิปรัชญา (พุทธศาสนิก วัฒนธรรมที่ ๒)	พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต)
	๙.	เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ (วัฒนธรรมที่ ๔)	-
	๑๐.	จะพัฒนาคนกันได้อย่างไร	พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต)
	๑๑.	ชีวิตในสังคมยุคใหม่	-
	๑๒.	คนไทยกับเทคโนโลยี	-
	๑๓.	การเกิดเป็นทุกข์ เกิดดีเป็นสุข	-
	๑๔.	ความเจริญแห่งชีวิต	-
	๑๕.	คุณภาพ : ตัวเร่งแห่งการพัฒนาความสมบูรณ์	-
	๑๖.	เล่าเรื่องให้โยมฟัง ชุดที่ ๓ "พระอริยสงฆ์สาวก"	-
	๑๗.	ความสุขที่สมบูรณ์	-
	๑๘.	ธรรมะกับการทำงาน	-
	๑๙.	ทำอย่างไรจะหายโกรธ	-
	๒๐.	รักษาใจยามป่วยไข้	-
	๒๑.	การศึกษาพัฒนาการหรือบูรณาการ	-
	๒๒.	มองอะไรก็มาพบปัญญาไทย	-
	๒๓.	ชีวิตที่สมบูรณ์	-
	๒๔.	การพัฒนาจริยธรรม	-
	๒๕.	ข้อคิดชีวิตทางกรรม	-
	๒๖.	พรตลอดปี ชีวิตดีตลอดไป	-
	๒๗.	งานที่ได้อะไร คนที่เป็นสุข	-
	๒๘.	ความสุขที่สมบูรณ์	-
	๒๙.	ความเจริญแห่งชีวิต	-
	๓๐.	ความสำคัญของพระพุทธศาสนา ในฐานะศาสนาประจำชาติ	-
	๓๑.	ขอบฟ้าแห่งความรู้	พระราชวรานันท์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต)
	๓๒.	ก้าวสู่ศตวรรษใหม่ด้วยพุทธธรรมและเทคโนโลยี	-
	๓๓.	ท่ามกลาง มีความสุข (วันหนึ่ง)	-
๒๕๔๑	๑.	การศึกษาเครื่องมือพัฒนาชีวิตของพุทธ	พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต)
	๒.	ทางสายกลางของทางการศึกษาไทย	-
	๓.	ธรรมะฉบับชีวิต (ฉบับ ๒ ภาษา)	-
	๔.	Basic Buddhism	Sunthorn Plawin
	๕.	Sakkha Sutta (A Discourse on the Refinement of Character)	Venerable Mahasi Sayadaw
	๖.	พุทธศาสนา ในฐานะเป็นรากฐานของวิทยาศาสตร์	พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต)
	๗.	ปลดปล่อยใจในยามวิกฤต	พระราชวรานันท์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต)
	๘.	True Freedom (พิมพ์ซ้ำ)	Ajahn Jagaro
	๙.	Buddhist economics (พิมพ์ซ้ำ)	๑๑. Payutto
	๑๐.	Sadda's Existentialism and Early Buddhism (พิมพ์ซ้ำ)	Phra Medhichhamaporn
	๑๑.	The Great Discourse on the Turning of the wheel of Phamma	Mahasi Sayadaw
	๑๒.	นิมิตตวันนาพุทธ	พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต)

ปี พ.ศ.	ลำดับ	รายชื่อหนังสือ	ผู้แต่ง
๒๕๔๑	๑๓.	พุทธวิธีในการสอน	พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต)
	๑๔.	ลัทธิในจิตประจำวัน (พิมพ์ซ้ำ)	พระราชวรานันท์ (ประยูร อมรกิจโต)
	๑๕.	ครูที่ดีต้องมีธรรมะ (พิมพ์ซ้ำ)	-
	๑๖.	คุณธรรมสำหรับนักบริหาร (พิมพ์ซ้ำ)	-
	๑๗.	Buddhist Solutions for the twenty-first century (พิมพ์ซ้ำ)	P. A. Payutto
	๑๘.	Getting to know Buddhism (พิมพ์ซ้ำ)	Sunthorn Plamintr
	๑๙.	ภาวะแพทย์แนวพุทธ	พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต)
	๒๐.	ธรรมบัญญัติ (ฉบับปรับปรุง-เพิ่มเติม)	-
	๒๑.	พุทธธรรม	-
	๒๒.	A Constitution for Living	P. A. Payutto
	๒๓.	Buddhist Solutions for the Twenty-first Century	-
	๒๔.	ก้าวสู่ศตวรรษใหม่ด้วยพุทธธรรมและเทคโนโลยี (พิมพ์ซ้ำ)	พระราชวรานันท์ (ประยูร อมรกิจโต)
๒๕๔๒	๑.	กรณธรรมกาย	พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต)
	๒.	ก้าวไปโนบู	-
	๓.	จากสุขในบ้าน สู่ความเกษมศานต์ทั่วสังคม	-
	๔.	เราจะรู้แผ่นดินกันได้อย่างไร	-
	๕.	ธรรมกับไทย ในสถานการณ์ปัจจุบัน	-
	๖.	การศึกษาทางเลือก : สู่วิวัฒนาการวิถีใหม่ ในยุคโลกไร้พรมแดน	-
	๗.	เริ่มชีวิตที่ถกเถียงวิถิต	-
	๘.	กรณธรรมกาย (ฉบับขยายความ)	-
	๙.	การศึกษากับการวิจัยเพื่ออนาคตของประเทศไทย	-
	๑๐.	การศึกษากับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์	-
	๑๑.	การศึกษาเพื่อสร้างบัณฑิตหรือการศึกษาเพื่อเพิ่มผลิต	-
	๑๒.	นิพนธ์-อันดาม	-
	๑๓.	บุญ-บาปมี ที่จะไม่แผ่นดินไทย	-

ในเมื่อวิทยาศาสตร์ก้าวหน้าไปแล้ว กลับค้นพบว่าศาสตร์ของตนไม่สามารถเข้าถึงความจริงแท้ได้ ...

ยิ่งเมื่อความหวังที่จะพิชิตธรรมชาติ ซึ่งเป็นพลังผลักดันอยู่เบื้องหลังความเจริญก้าวหน้าของวิทยาศาสตร์เองต้องสะดุดชะงักลง ความฝันของมนุษย์ที่ว่าวิทยาศาสตร์จะนำความสุขสมบูรณ์มาให้ก็สลายลงด้วย...

...ยุคสมัยปัจจุบันนี้ เป็นช่วงเวลาที่วงวิชาการสับสน และสูญเสียความภูมิใจและความมั่นใจลงไปอย่างมาก บางคนเรียกว่าเป็นวิกฤตการณ์ทางปัญญา เป็นจุดเปลี่ยนแปลง จุดหักเลี้ยว หรือหัวเลี้ยวหัวต่อที่วงวิชาการจะต้องปรับตัวปรับความคิดใหม่

ในการจัดการศึกษาวิชาศึกษาทั่วไปนี้ คงจะต้องมองว่า เรา จะเอาคนเป็นหลัก ไม่ใช่เอาวิชาเป็นหลัก เอาคุณภาพของคนเป็นเป้าหมาย ไม่ใช่เอาความรู้เนื้อหาวิชาเป็นเป้าหมาย หมายความว่าจุดหมายอยู่ที่ว่า คนอย่างไรที่เราต้องการจะสร้างขึ้น จะให้เขามีคุณภาพอย่างไร...

มูลนิธิพุทธธรรม

9 789747 891850